

**ÜLELIIDULINE POLIITILISTE JA TEADUSALASTE
TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING**

**MAJANDUSTEADUSTE KANDIDAAT
G. V. KOZLOV**

**MAAILMA
KAPITALISTLIKU
SÜSTEEMI ÜLDKRIIS
JA SELLE
TERAVNEMINE
SÕJAJÄRGSEL
PERIOODIL**

Nr. 9 (145)

**EESTI NSV
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE**

**EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1953**

A-17346

ÜLELIIDULINE POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

MAJANDUSTEADUSTE KANDIDAAT
G. V. KOZLOV

MAAILMA
KAPITALISTLIKU SÜSTEEMI
ÜLDKRIIS JA SELLE
TERAVNEMINE SÕJAJÄRGSEL
PERIOODIL

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · TALLINN 1953

*Uingu Kesklektooriumis Moskvas peetud
avaliku loengu stenogramm*

Originaali tiitel:

Г. В. Козлов. Общий кризис мировой
капиталистической системы и его
обострение в послевоенный период, 1953

Tõlkinud A. Kleinot

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi tekkimine, olemus ja põhilised jooned

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Venemaal tekitas maailma kapitalismi süsteemis määratu suure lõhe ja avas uue epohhi inimühiskonna arenemises. Inimkonna maailma-ajaloos tähendas ta põhilist pööret vanalt kapitalistlikult maailmalt uuele sotsialistlikule maailmale. Seltsimees Stalin näitab, et Oktoobrirevolutsioon avas proletaarsete revolutsioonide ajastu imperialismimaades, koloniaalrevolutsioonide ajastu, mis maailma rõhutatud maades teostatakse liidus proletariaadiga ja proletariaadi juhtimisel; et ta „lõi ülemaailmsele revolutsioonilisele liikumisele selle võimsa ja avaliku keskuse, mida tal varem iial pole olnud ja mille ümber ta võib nüüd koonduda, organiseerides imperialismi vastu kõigi maade proletaarlaste ja rõhutatud rahvaste revolutsioonilise ühisrinde“.¹

Oma klassikalises teoses „Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus“ näitab J. V. Stalin, et kapitalismi üldkriis on maailma kapitalismi süsteemi igakülgne kriis, mis hõlmab nii majandust kui ka poliitikat. Tema aluseks on ühelt poolt kapitalismi maailmamajanduse süsteemi üha tugevnev lagunemine ja teiselt poolt kapitalismist väljalangenud maade — NSV Liidu, Hiina ja teiste rahvademokraatia maade kasvav majanduslik võimsus.

Kapitalismi üldkriisi ajastut iseloomustab vihane võitlus kahe vastandliku süsteemi — kapitalistliku ja sotsialistliku süsteemi vahel; imperialismi võimu keskustes toimub ägedaid klassilahinguid ja revolutsioone; asumaades ja sõltuvais riikides arenevad revolutsioonid, mis õõnestavad imperialismi tagalat, muutes selle imperialismi reservist sotsialistliku revolutsiooni reserviks; peetakse

¹ J. Stalin, Teosed, X kd., lk. 237—238.

veriseid, laastavaid imperialistlikke sõdu, sõdu võõraste territooriumide vallutamise pärast; neis sõdades nõrgestavad imperialistid end vastastikku, kapitalismi positsioonid muutuvad üldse nõrgemaks ja läheneb proletaarse maailmarevolutsiooni võit.

Kapitalismi kogu eelnenud arenemine, eriti aga kapitalismi monopolistlik staadium oli kapitalismi üldkriisi tekkimise seaduspäraseks ettevalmistuseks. XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul kasvas kapitalism lõplikult ümber oma arenemise kõrgeimaks ning viimaseks astmeks, imperialismiks, kus võimsad kapitalistide ühendused (monopolid) said endale otsustava osa kapitalistlike riikide elus. Kapitalistlikes riikides hakkas valitsema finantskapital. Kapitalism muutus imperialismi epohhil „progressiivsest“ kapitalismist parasiitlikuks ning roiskuvaks kapitalismiks. Imperialismi tingimustes jõudsid kõik kapitalistlikud vastuolud oma viimse piirini, oma äärmiste rajadeni, millede taga algab proletaarne revolutsioon. Seepärast imperialism ongi surev kapitalism, sotsialistliku revolutsiooni eelõhtu. Kapitalismi teravaimate vastuolude arenemine — vastuolud töö ja kapitali vahel; vastuolud mitmesuguste finantsgruppide ja imperialistlike suurriikide vahel nende võitluses tooraineallikate ja võõraste territooriumide pärast; vastuolud käputäie valitsevate „tsiviliseeritud“ natsioonide ja sadade miljonite maailma koloniaalrahvaste ning sõltuvate rahvaste vahel, — see kõik tegi möödapääsmatuks kapitalismi üldkriisi, kapitalismi revolutsioonilise hävitamise perioodi saabumise, kapitalismi asendamise kõrgema ühiskondliku korraga — sotsialismiga. See ajalooline periood algas esimesest maailmasõjast ja Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist.

Õpetus maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisist põhineb leninlik-stalinlikul imperialismi-teoorial ja on selle koostusosaks. See õpetus baseerub imperialismi-epohhil esineva kapitalismi ebaühtlase majandusliku ja poliitilise arenemise seadusel, mille avastas V. I. Lenin ja mida seltsimees Stalin igakülgsest edasi arendas. Kuna monopolistlik kapitalism areneb äärmiselt ebaühtlaselt, hüppeliselt, konfliktidega, siis sotsialismi üheaegne võit kõigis maades pole võimalik, ja sotsialism saab esialgu võita mitmel või isegi ühelainsal üksikult võetud kapitalistlikul maal.

See tähendab, et proletariaadi võitu esimesel maal lahutab kapitalismi lõplikust hävimisest kõigis maades terve ajalooline ajajärk — kapitalismi revolutsioonilise hävitamise periood, kapitalismi üldkriisi periood, mis moodustab terve sõdade ja revolutsioonide ajastu, kapitalismi revolutsioonilise hävitamise ja sotsialismi kehtestamise epohhi. „Lenin ütles, et pärast proletariaadi võitu meie maal algas uus ajastu, maailmarevolutsiooni ajastu, ajastu, mis on täis konflikte ja sõdu, pealetunge ja taganemisi, võite ja kaotusi, ajastu, mis viib proletariaadi võidule tähtsamates kapitalismimaades.“¹

Leninlik-stalinlikust sotsialistliku revolutsiooni teooriast järeldub, et maailmarevolutsioon hakkab arenema üha uute maade kapitalismisüsteemist revolutsioonilise eraldumise teel, mistõttu tekib vastukaaluks imperialismi leerile sotsialismi leer. „Kõige tõenäolisem on,“ kirjutas J. V. Stalin 1924. aasta lõpul, „et maailmarevolutsioon areneb rea uute maade revolutsioonilise väljalangemise teel imperialistlike riikide süsteemist, kusjuures nende maade proletaarlasi toetab imperialistlike riikide proletariaat.“²

Imperialismi rinne murdi läbi kõigepealt Venemaal, sest tsaari-Venemaa oli, nagu selgitab seltsimees Stalin, kõigi imperialismi vastuolude sõlmpunktiks, nii igasuguse kapitalistliku kui ka koloniaalse ja sõjaväelise, selle kõige ebainimlikumal ja barbaarsemal kujul esineva surve koldeks. Tsarism oli, nagu märkis J. V. Stalin, imperialismi kõige negatiivsemate, ruudusse tõstetud külgede keskendus, Venemaa aga oli maailma imperialismi ahelas kõige nõrgem lüli. Oktoobrirevolutsioon lõi esimese proletaarse diktatuuri näol maailma revolutsioonilise liikumise võimsa ja avaliku baasi. „... Revolutsiooni võit ühel maal, antud juhul Venemaal, on mitte üksnes imperialismi ebaühtlase arenemise ja progresseruva lagunemise produkt. See on ühtlasi maailmarevolutsiooni algus ja eeldus.“³

Rea Kesk- ja Kagu-Euroopa maade ning Hiina väljalangemine kapitalismi süsteemist, mis toimus Nõukogude Liidu maailmaajaloolise võidu tulemusena 1941.—1945. a. Suures Isamaasõjas ja nende maade rahvahulkade poolt

¹ J. V. Stalin, Teosed, VII kd., lk. 87.

² J. V. Stalin, Teosed, VI kd., lk. 392.

³ Sealsamas, lk. 390.

töölisklassi ja ta avangardi, kommunistlike parteide, juhtimisel imperialistliku ja fašistliku rõhumise vastu peetud võitluse tulemusena, kinnitas hiilgavalt Lenini-Stalini õpetust maailma sotsialistliku revolutsiooni arenemisest.

Loovalt arendades leninlikku õpetust imperialismist, lõi J. V. Stalin harmoonilise teooria kapitalismi üldkriisist, mida ta vaatles kui imperialismi progresseeruvat lagunemist, kui kapitalismi hävimise perioodi, kui maailma proletaarse revolutsiooni perioodi. „Kapitalism“, ütleb J. V. Stalin, „... ei saa endale iialgi tagasi seda „hingerahu“ ja seda „enesekindlust“, seda „tasakaalu“ ja seda „stabiilsust“, millega ta varem uhkeldas, sest ülemaailmne kapitalismi kriis on jõudnud säärasele arenemistastmele, kus revolutsioonituled peavad vältimatult lõkkele lööma kord imperialismi keskustes, kord perifeerias, ajades nurja kapitalismi paikamise katsed ja lähendades päev-päevalt kapitalismi langemist.“¹

Aruandekõnes UK(b)P XVI kongressile andis J. V. Stalin kapitalismi üldkriisi olemuse klassikalise formuleeringu ja selle kriisi põhiliste tunnuste igakülgse karakteristika.

Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi põhiliseks ning otsustavaks tunnuseks on see tõsiasi, et kapitalism on Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni tagajärjel lakanud olemast ainus kõikehõlmav maailmamajanduse süsteem. Uha enam roiskuva, sureva kapitalismi kõrval laieneb ja kõveneb uus sotsialistlik süsteem. Kapitalismi üldkriis „tähendab kõigepealt seda, et imperialistlik sõda ja selle tagajärjed kiirendasid kapitalismi roiskumist ja õõnestasid kapitalismi tasakaalu, et me elame praegu sõdade ja revolutsioonide ajajärgul, et kapitalism ei ole enam ainus ja kõikehõlmav maailmamajanduse süsteem, et kapitalistliku majandussüsteemi kõrval on olemas sotsialistlik süsteem, mis kasvab, mis teeb edusamme, mis seisab kapitalistliku süsteemi vastas ja mis juba oma olemasolu faktiga demonstreerib kapitalismi roiskumist ning kõigutab ta põhialuseid.“²

Maailm on lõhenenud kaheks vastandlikuks leeriks.

¹ J. V. Stalin, Teosed, X kd., lk. 238.

² J. V. Stalin, Teosed, XII kd., lk. 239—240.

Kapitalismi vastas seisab nüüd anti-imperialistlike riikide kasvav leer, sotsialistliku majandussüsteemi kasvav võimsus.

Võitlus kahe vastandliku süsteemi, sotsialistliku ja kapitalistliku süsteemi vahel moodustab kapitalismi üldkriisi ajastu põhilise sisu. Juba 1919. aasta veebruaris andis J. V. Stalin oma artiklis „Kaks leeri“ sellele seisukohale teadusliku põhjenduse, näidates, et maailm on otsustavalt ja tagasipööramatult lõhenenud kaheks leeriks — imperialismi leeriks ja sotsialismi leeriks.

„Nende kahe leeri võitlus moodustab kogu tänapäeva elu telje, see moodustab kogu vana ja uue maailma tege-
laste praeguse sise- ja välispoliitika sisu.“¹

Üksikute maade väljalangemine kapitalismi süsteemist ja nende üleminek sotsialismi süsteemile kutsub imperialistlikus kodanluses esile raevukat püüdu hävitada sotsialistlikud riigid, ja sellepärast „võitlus nende kahe süsteemi vahel täidab maailmarevolutsiooni arenemise ajaloo“.² Sealjuures võitlus sotsialismi maailma ja kapitalismi maailma vahel haarab kõik nende mõlema süsteemi vastastike suhete alad: majanduse, poliitika ja ideoloogia ala. NSV Liidu edusammud, teise maailmasõja käik ja lõpptulemus näitavad, et selles võitluses tuleb võitjaks sotsialistlik süsteem, et kapitalistlik süsteem on nõrgaks jäämas; see tõestab kapitalismi üldkriisi edasist teravnemist.

Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi teiseks tunnuseks on imperialismi tagala õõnestamine — imperialismi koloniaalsüsteemi kriis. Imperialismi koloniaalsüsteemi kriis on osa kapitalismi üldkriisist. Kapitalismi üldkriis tähendab, edasi, „et imperialistlik sõda ja revolutsiooni võit NSV Liidus kõigutasid imperialismi alustugesid asumaades ja sõltuvates riikides, et imperialismi autoriteet neis maades on juba kõigutatud, et ta ei suuda enam neis maades endist viisi peremeest mängida.“³ Asumaades ja sõltuvais riikides on arenenud võimas rahvuslik vabadusliikumine.

Suurel Sotsialistlikul Oktoobrirevolutsioonil oli määratu suur tähtsus asumaade ja sõltuvate riikide rõhutatud rahvaste ülesäratamisel võitluseks imperialismi vastu.

¹ J. V. Stalin, Teosed, IV kd., lk. 225.

² J. V. Stalin, Teosed, VI kd., lk. 393.

³ J. V. Stalin, Teosed, XII kd., lk. 240.

Oktoobrirevolutsioon kõigutas imperialismi mitte üksnes ta võimukeskustes, metropolides, vaid andis hoobi ka tema perifeeriale, õhnestades ta võimu asumaades ja sõltuvais riikides. Sellega kergendas Oktoobrirevolutsioon koloniaalrahvaste võitlust imperialismi vastu. Oktoobrirevolutsioon lahendas edukalt rahvusküsimuse NSV Liidus. Ta purustas rahvuslik-koloniaalse ikke ahelad ja vabastas sellest kõik tsaari-Venemaal elanud rahvad. Sellega innustas Oktoobrirevolutsioon rõhutatud rahvaid võitlusele imperialistliku orjastamise vastu, enda rahvusliku vabastamise eest.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõju koloniaalrahvastele seletub mitte ainult sellega, et ta hävitas tsaari-Venemaal rahvusliku ja koloniaalse rõhumise, vaid ka sellega, et ta kiskus puruks kõik mittevõrdõiguslikud lepingud, mis tsaarivalitsus oli sõlminud sõltuvate riikidega, eriti Hiina ja Iraaniga. Nõukogude valitsus tunnistas näiteks kehtetuks kõik tsaarivalitsuse ja Iraani valitsuse vahel sõlmitud lepingud ja kokkulepped, mis rikkusid Iraani suveräänsust, Nõukogude valitsus loobus kõigist õigustest laenudele, mis olid antud Iraanile tsaarivalitsuse poolt ja millede üldsumma küündis mõnede arvestuste järgi 67,5 miljoni kuldrublani; ta andis tasuta Iraani valdusse kõik Vene Diskonto- ja Laenupanga aktivad ja passivad.

„Külvates revolutsiooni seemneid nii imperialismi keskustesse kui ka tema tagalasse, nõrgendades imperialismi jõudu „emamaades“ ning kõigutades tema võimu asumaades, tegi Oktoobrirevolutsioon seega küsitavaks kogu ülemaailmse kapitalismi olemasolu.“¹

Hiina rahva juht Mao Tse-dung ütleb: „Oktoobrirevolutsiooni kahuripaigud kandsid meieni marksismi-leninismi. Oktoobrirevolutsioon aitas maailma ja Hiina progressiivsetel elementidel rakendada proletaarset maailmavaadet maa saatuse määramiseks ja omaenda probleemide revideerimiseks. Minna venelaste teed — säärane oli järeldus.“² Pärast Oktoobrirevolutsiooni oli rahvavabastusliikumise võit Hiinas uueks, kõige rängemaks löögiks maailma imperialismi süsteemile ja imperialistliku agressiooni plaanidele. Hiina Rahvavabariigi

¹ J. V. Stalin, Teosed, X kd., lk. 237.

² Mao Tse-dung, Rahvademokraatia diktatuurist, „Rahva Hääl“ nr. 165, 15. juulil 1949. a.

loomisega avanes uus lehekülg mitte ainult hiina rahva, vaid kõikide teistegi imperialistide poolt rõhutatud Aasia rahvaste ajaloos. Kogu koloniaalmaailma rahvuslik vabadusvõitlus tõusis uuele kõrgemale astmele. Imperialistide katsed lüüa sõjalise jõuga, Ameerika relvade abil rahva revolutsiooniline võitlus asumaades ja sõltuvais riikides pörkuvad nüüd rahvaste järjest kasvavale relvastatud vastupanule ja põhjustavad pikalevenivaid rahvuslikke vabastussõdu.

Rahvusliku vabadusliikumise hegemoonia on enamikus koloniaalmaades läinud töölisklassi kätte. Varem, enne esimest maailmasõda, pretendeerisid rahvuslik suurkodanlus ja feodaalne ladvik sellele, et juhtida asumaade ja sõltuvate riikide rahvaste vastupanu imperialismile. Saanud selle juhtimise enda kätte, reetsid nad siis rahvaste võitluse. Pärast esimest maailmasõda ja pärast Oktoobrirevolutsiooni muutus olukord põhjalikult. Nüüd on proletariaat koloniaalmaailma riikide rahvusliku vabadusvõitluse hegemooniks. J. V. Stalin õpetab, et „asumaade ja sõltuvate riikide rahuliku ekspluateerimise ja rõhumise ajastu on lõppenud.

On saabunud asumaade ja sõltuvate riikide vabastusrevolutsioonide ajastu, nende maade proletariaadi ärkamise ajastu, tema hegemoonia ajastu revolutsioonis.“¹

Omaenda kapitalismi tekkimine ja kasv asumaades ja sõltuvais riikides on samuti maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi näitajaks. Kapitalismi üldkriis, ütleb J. V. Stalin, tähendab, edasi, „et sõja ajal ja pärast seda tekkis ja kasvas asumaades ja sõltuvais riikides omaenda noor kapitalism, mis konkureerib turgudel edukalt vanade kapitalistlike maadega, ajades teravaks ja tehes keeruliseks võitluse turgude pärast.“²

Esimene maailmasõda andis tõuke kapitalismi arenemisele asumaades ja pool-asumaades. Maailma majandussuhete katkemine ja sõjast põhjustatud kasvav nõudmine kaupadele sundisid metropolide kodanlust ajutiseks avama teatava kaitseventiili, lastes kasvada rahvuslikku tööstust asumaades ja sõltuvais riikides ning realiseerides seal metropolide sõjalisi tellimisi (nende tellimiste

¹ J. V. Stalin, Teosed, X kd., lk. 237.

² J. V. Stalin, Teosed, XII kd., lk. 240.

järgi maksmine toimus küll üldreeglina koloniaalrahvaste arvel). Pärast esimest maailmasõda jätkus sõltuvais riikides ja asumaades omaenda kapitalismi kasv. 1927. aastal UK(b)P XV kongressil märkis J. V. Stalin ära viimastel aastatel esilekerkinud tõusvate maade, nagu Kanada, Austraalia, Argentiina, Hiina, India olemasolu. Indias kasvas vabrikuettevõtete arv 2436-lt 1914. aastal 8146-ni 1930. aastal, kuna tööliste arv kasvas vastavalt 951 tuhandelt 1528 tuhandeni. Kui 1913. aastal oli Indias 272 puuvillavabrikut, siis 1932. aastal oli neid 339, 1948. aastal aga juba 442. Hiinas (ilma Mandžuriata) kasvas vabrikuettevõtete arv 245-lt 1913. aastal 700-ni 1920. aastal ja 2250-ni 1934. aastal. Tööstuse arenemine asumaades ja sõltuvais riikides põhjustas nendes maades rahvusliku kodanluse, iseäranis aga proletariaadi kasvu, metropolidele aga tõi see turgude probleemi teravnemise.

Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi iseloomustab ka kapitalistliku tööstuse, transpordi ja põllumajanduse tootmisaparaadi krooniline alakoormatus, töötute alaliste miljoniliste armeede olemasolu. Kapitalismi üldkriis, märkis seltsimees Stalin, tähendab, lõpuks, „et sõda jättis enamikule kapitalistlikest maadest raske pärandi ettevõtete kroonilise alakoormatuse ja töötute miljoniliste armeede näol, kes on muutunud reservarmeedest alalisteks töötute armeedeks...“¹

Esimene maailmasõda kutsus ühelt poolt esile tööstuse kasvu neis maades, mis sõjast osa ei võtnud, samuti asumaades, ja tööstuse ühekülgse sõjalise arenemise sõdivais maades, teiselt poolt aga kutsus see esile töötajate tohutu vaesumise, mis ühes Venemaa väljalangemisega kapitalistlikust maailmast teravdas kapitalismi turgude probleemi. Kapitalism ei saanud täiskoormatusega kasutada enda poolt loodud tootlikke jõude. Selles avaldus arenenud tootlike jõudude ja kapitalistlike tootmissuhete vahelise lepitamatu vastuolu teravnemine. Kapitalism sai kõige suuremaks piduriks inimühiskonna ja ta tootlike jõudude progressiivse arenemise teel. Enne kapitalismi üldkriisi saabumist töötas tööstus tootmise tsükliliste tõusude ajal suure koormatusega, ja töö-

¹ J. V. Stalin, Teosed, XII kd., lk. 240.

tute reservarmeed vähenesid tunduvalt; seevastu kapitalismi üldkriisi perioodil jäi ettevõtete tootmisvõimsuste koormatus isegi elavnemise ja teatava tõusu faasidel puudulikuks, ja töötute alalised miljonilised armeed kasvasid aastast aastasse.

Isegi võltsitud kodanlik statistika on sunnitud tunnista kapitalistlike maade ettevõtete tohutut kroonilist alakoormatust kapitalismi üldkriisi perioodil. Nii näiteks Saksamaal 1929. aastal, kui Saksamaa tööstus oli veel tõusuteel, kasutati kodanliku statistika andmeil tööstusvõimsusi ainult 67%, 1932. a. kriisi ajal aga ainult 36%. Inglismaal oli tootmisvõimsuste keskmine koormatus 20 aasta jooksul, aastail 1915—1935, kõigest 67%. Ameerika Ühendriikide tööstusliku tootmisaparaadi võimsusest kasutati 1929.—1933. aasta ülemaailmse majanduskriisi eelõhtul vähem kui kaks kolmandikku, enne teist maailmasõda aga umbes pool. Kapitalistlike riikide ettevõtete krooniline alakoormatus omandas hiiglaslikku ulatust ka pärast teist maailmasõda, hoolimata relvastuse võidujooksust ja militarismi märatsemisest neis riikides. See näitab kujukalt, kuivõrd pehastunud ja parasiitlik on kaasaegne kapitalism, kes ei suuda ära kasutada olemasolevaid tootlikke jõude.

Enne kapitalismi üldkriisi algust langes töötute protsent võrreldes tööliste üldarvuga tööstuse tõusuperioodidel tavaliselt 2—4-ni. Pärast kapitalismi üldkriisi saabumist oli tööta ametiühinguliikmete arv Saksamaal tunduvalt vähendatud andmete järgi isegi tööstuse tõusuaastail keskmiselt mitte alla 10%, küündides 1929.—1933. a. majanduskriisi ajal 46%-ni. Inglismaal oli töötute arv tööstuse tõusuaastail üle 10% kindlustatute üldarvust, 1929.—1933. a. kriisi ajal aga üle 20%. Kurikuulsa „prosperity“ perioodil aastail 1928—1929 loendati Ameerika Ühendriikides kuni 5 miljonit töötut. Samal ajal oli kuu keskmine töötute protsent Ameerika Tööföderatsiooni liikmete hulgas 9—18 protsenti. 1929.—1933. a. kriisi ajal küündis töötute arv Ameerika Ühendriikides 17 miljonini, Ameerika Tööföderatsiooni liikmete hulgas aga oli 1933. aasta algul täielikult töötuid 34 protsenti, osaliselt töötuid — 20 protsenti. Töötute miljoniliste armeede alaline olemasolu kapitalismi üldkriisi perioodil halvendab järsult tööliklassi materiaalset olukorda kapitalistlikes maades tervikuna. Reservarmee mõjutab

tootmises tegeleva osa tööliste olukorda, ta avaldab survet nende töötingimustele ja palgale.

Kõik J. V. Stalini poolt formuleeritud kapitalismi üldkriisi tunnused on ühtsed ja omavahel seotud. Tootmisaparaadi krooniline alakoormatus ei ole lihtsalt ainult kodanluse võimetus seda tootmisaparaati kasutada, vaid ta on kapitalismi üldkriisi näitaja. Samast asjaolust on tingitud miljoniliste töötute armeede alaline olemasolu. Üldkriisi esimene tunnus, mis seisab selles, et kapitalism on lakanud olemast ainuke ja kõikehaarav maailmamajanduse süsteem, annab end tunda kõigis kaasaegse kapitalismi nähtustes, ettevõtete kroonilise alakoormatuse kasvus, töötute armee kasvus ja imperialismi alustegede järjest suuremas õõnestamises asumaades.

Kapitalismi üldkriis, o'les maailma kapitalistliku süsteemi põhiline, igakülgne kriis, mis hõlmab nii majandust kui ka poliitikat, annab end tunda kõigis kodanliku ühiskonna elu avaldustes, teravdades äärmise piirini kõiki kapitalismi vastuolusid.

Kapitalistliku ühiskonna tootmissuhete mittevastavus tootlike jõudude ühiskondlikule iseloomule on praegu suurem kui kunagi varem. J. V. Stalin õpetab, et „majandusseadus, mille järgi tootmissuhted peavad tingimata vastama tootlike jõudude iseloomule, murrab endale juba ammu teed kapitalistlikes maades. Kui ta ei ole veel enesele teed murdnud ega vaba tegevusvälja saanud, siis sellepärast, et ta kohtab ühiskonna väljasurevate jõudude kõige tugevamat vastupanu.“¹

Kapitalismi üldkriis ei haara mõnd üksikut kapitalistlikku riiki, vaid kogu kapitalistlikku süsteemi tervikuna ega kujuta enesest perioodiliselt korduvat nähtust, vaid ajaloolist protsessi, mis ei lõpe enne, kui kapitalism on kõigis maades täielikult hävinud.

J. V. Stalin märkis ÜK(b)P XV kongressil: „Kui a j u t i s t sõjajärgset 1920.—1921. aasta majanduskriisi tema seesmise kaosega ja kapitalistlike riikide välissidemete lagunemisega võib lugeda möödunuks, mille tagajärjel saabuski osalise stabilisatsiooni ajajärk, siis kapitalismi üldine ja põhiline kriis, mis tuli nähtavale Oktoobrirevolutsiooni võidu ja NSV Liidu ülemaailmsest

¹ J. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, lk. 19, Tallinn, 1953.

kapitalistlikust süsteemist väljalangemise tagajärjel, pole lõppenud, vaid, vastupidi, üha süveneb, kõigutades ülemaailmse kapitalismi olemasolu alustugesid."¹

Maaailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi põhilised avaldused ja tunnused põhjustasid tähtsaid muutusi kapitalistlikus tööstustsükliis. Majanduse perioodilised ületootmiskriisid muutusid ikka sagedamaks ja kauakestvamaks, ikka sügavamaks ja hukatuslikumaks, nad said kapitalistlike riikide majandusele erakordselt laastavaks, nende riikide töötajale aga äärmiselt piinavaks. Kapitalismi üldkriis teeb kodanlusele ikka raskemaks majanduskriisidest väljapääsemise kapitalismi sisemiste majanduslike jõudude varal. Depressioonid on muutunud kauakestvamaks; sealjuures ei lõpe nad üldise tõusuga. Selle kujukaks näiteks on 1929.—1933. aasta ülemaailmne majanduskriis, mis oli kõige sügavam ja üldisem. Pärast 1929.—1933. a. kriisi saabunud depressioon oli erilist laadi: muutunud teatavaks elavnemiseks, teatavaks tõuks, ei kujunenud ta õitsenguks. 1937. aastal, kui peamiste kapitalistlike riikide tööstus ei olnud veel jõudnud 1929. aasta tasemeni, puhkes uus ületootmise kriis. Majanduskriisid omakorda tugevdavad ja teravdavad kapitalismi üldkriisi. Nad suurendavad tootmisaparaadi alakoormatust ja tööpuudust, teravdavad vastuolusid töö ja kapitali ning metropolide ja asumaade vahel, sunnivad kodanlust otsima raskustest väljapääsu sõdades.

Kapitalismi üldkriis on kapitalismi imperialistliku staadiumi lõpp-etapp. Seepärast pole õige vaadelda kogu imperialismiperioodi kui kapitalismi üldkriisi. Kuigi kapitalismi üldkriisil on imperialismiga otsene seos, ei ole ta tekkinud üheaegselt üleminekuga vaba konkurentsi perioodi kapitalismilt monopolistlikule kapitalismile. Alles esimene maailmasõda ja Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon panid aluse sotsialistlikule maailmarevolutsioonile, kapitalismi üldkriisile. „Imperialistlikust sõjast ja eriti NSV Liidus proletaarse revolutsiooni võiduletuleku momendist algas kapitalismi arenemises uus ajajärk: üldkriisi ajajärk.“²

V. I. Lenin, iseloomustades imperialismi kui roiskuvat

¹ J. V. Stalin, Teosed, X kd., lk. 276—277.

² V. Molotov, Võitluses sotsialismi eest. Kõnesid ja artikleid, lk. 13. Partizdat 1935 (v. k.).

ja surevat kapitalismi, viitas sellele, et imperialismi põues luuakse materiaalsed eeldused ühiskonna sotsialistlikuks ümberkorraldamiseks. Kuid materiaalsetest eeldustest üksi ei piisa selleks, et lahendada isegi niisuguseid probleeme, mis on saanud juba ajalooliseks paratamatuseks. Siin annab end täiel määral tunda subjektiivse teguri tähtsus, ja selles suhtes on esimene maailmasõda etendanud määratu suurt osa. Kiirendanud sotsialistlikku revolutsiooni Venemaal, päästis ta samal ajal lahti juba küpseks saanud kapitalismi üldkriisi. Seltsimees Stalini juhis selle kohta, et „sõda, peegeldades kapitalismi üldkriisi, süvendas seda kriisi ja nõrgendas ülemaailmset kapitalismi“¹, tähendab, et esimene maailmasõda oli mitte ainult kapitalismi üldkriisi algus, vaid ka selle peegeldus, ehk, teisiti öeldes, sõda oli selle kriisi väljenduseks: esimese maailmasõja alguseks olid kõik kapitalismi üldkriisi eeldused juba küpsed ja sõda aina süvendas kriisi.

V. I. Lenin kirjutas, et „imperialism on proletariaadi sotsiaalse revolutsiooni eelõhtu. See leidis kinnituse 1917. aastast alates ülemaailmses mastaabis.“² Kapitalismi üldkriisi edasine arenemiskäik kinnitab seda V. I. Lenini ütlust.

Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi arenemise etapid

Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi ajastu on suhteliselt pikk periood. See on tingitud sellest, et maailma kapitalismi hukkumine, nagu õpetavad V. I. Lenin ja J. V. Stalin, ei toimu kõigis maades üheaegselt, et sotsialistliku revolutsiooni eelduste valmimine mitmesugustes maades toimub äärmiselt ebahühtlaselt ja et maailmarevolutsioon kulgeb praegu ja ka edaspidi üksikute maade revolutsioonilise väljalangemise teel kapitalismi süsteemist. Kapitalismi üldkriisi ajastu hõlmab mitte ainult proletaarseid revolutsioone kapitalistlikes riikides ja rahva vabastusrevolutsioone asumaades ja sõltuvais riikides, vaid ka sõdu imperialistlike riikide vahel, impe-

¹ UK(b)P Ajalugu. Lühikursus, lk. 162—163.

² V. I. Lenin, Teosed, XX kd., lk. 182.

rialistlike riikide ja asumaade vahel, imperialistlikult domineerivate riikide ja neist sõltuvate riikide vahel. Maailma revolutsioonilise protsessi keerulisus seisab selles, et proletariaadi pealetungide ja võitude kõrval on võimalikud ta ajutised lüüasaamised ja taganemine üksikutes riikides. Sealjuures on aga kõige tähtsam, et kapitalism ei suuda enam üldkriisist välja rabelda, ei suuda päästa end möödapääsmatust hukkumisest. Isegi ajutine olukorra paranemine ühes või teises kapitalistliku süsteemi lülis saavutatakse säärase hinnaga, et see paratamatult viib olemasolevate kapitalistlike vastuolude edasisele teravnemisele, uute vastuolude tekkimisele ja kapitalismi üldkriisi süvenemisele.

Kapitalismi üldkriisi arenemises on kaks etappi.

„Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriis algas esimese maailmasõja perioodil, eriti selle tagajärjel, et kapitalistlikust süsteemist langes välja Nõukogude Liit. See oli üldkriisi esimene etapp. Teise maailmasõja perioodil arenes üldkriisi teine etapp, eriti pärast seda, kui kapitalistlikust süsteemist langesid välja Euroopa ja Aasia rahvademokraatiamaad.“¹

Esimesest maailmasõjast ja Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist kuni teise maailmasõjani leidis aset kapitalismi üldkriisi esimene etapp, mille peamiseks näitajaks oli see, et töölisklassi võit, tema diktatuur, võideti kätte ainult ühel maal — NSV Liidus. Kuigi Nõukogude Liidul oli rahvusvahelise proletariaadi poolehoid ja toetus, seisis sellel etapil ta siiski üksi kogu kapitalistliku maailma vastas.

Kapitalismi üldkriisi esimene etapp koosnes kolmest perioodist.

Esimene periood (kuni 1923. aastani) oli kõigi kapitalismi aluste sügavaima revolutsioonilise vapustamise periood, sõdade ja revolutsioonide esimene voor. Kapitalistlike vastuolude seninägematu teravnemine, mille kutsus esile esimene maailmasõda, viis imperialistliku rinde kiirendatud läbimurdmiseni Venemaal, proletariaadi revolutsiooniliste väljaastumiseni ja revolutsioonideni paljudel maadel, valitsevate klasside vägivalla-aparaadi kõigutamiseni, eriti neis maades, mis olid

¹ J. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, lk. 121.

sõjas lüüa saanud. Seda perioodi tähistasid kapitalistlikes riikides majanduse kaos, tootmise ja kaubanduse langus, rahasüsteemide ennenägematud häired, inflatsiooni-möll, rahvusvaheliste majandussuhete katkemine. Pärast mõningat sõjajärgset tööstuse elavnemist puhkes tähtsamais kapitalistlikes riikides 1920.—1921. a. majanduskriis.

Kapitalistlike riikide tööstusliku tootmise dünaamikat iseloomustasid järgmised andmed (1913. aasta = 100%).

Riigid	1919. a.	1920. a.	1921. a.
Ameerika Ühendriigid	120,3	126,1	97,1
Inglismaa	—	100,2	67,6
Prantsusmaa	57,0	62,0	55,0
Saksamaa	57,8	55,1	66,3

Selle perioodi alguses üritasid imperialistid sõjalist interventsiooni Nõukogudemaa vastu ja abistasid igati sisemist kontrrevolutsiooni Venemaal. Ameerika imperialism näitas juba siis, et ta on sotsialistliku revolutsiooni kõige kurjem vaenlane, sõjalise interventsiooni organiseerija ja rahvaste vabaduse kägistaja.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul teravnes klassivõitlus sellel perioodil üsna järsult; toimus rida suuri revolutsioonilisi väljaastumisi nii kapitalistlikes riikides kui ka asumaades ja pool-asumaades: 1918. aasta jaanuaris töölisrevolutsioon Soomes; 1918. aasta augustis niinimetatud „riisimässud“ Jaapanis; 1918. aasta novembris poolfeodaalsete monarhiate revolutsiooniline kukutamine Austrias ja Saksamaal; 1918. aasta detsembris Bukaresti proletariaadi võimas streik Rumeenias; 1919. aasta märtsis proletaarne revolutsioon Ungaris ja ülestõus Koreas; 1919. aasta aprillis Nõukogude võimu kehtestamine Baieris; 1920. aasta jaanuaris kodanlik-natsionalistlik revolutsioon Türgis; 1920. aasta septembris vabrikute okupeerimine tööliste poolt Itaalias; 1921. aasta märtsis eesrindlike tööliste ülestõus Saksamaal; 1923. aasta septembris ülestõus Bulgaarias; 1923. aasta sügisel revolutsiooniline kriis Saksamaal.

Selle perioodi arenemise kõrgpunktiks oli 1921. aasta.

Selleks ajaks oli nõukogude rahvas bolševike partei suunamisel, Lenini ja Stalini juhtimisel purustanud sisemise kontrrevolutsiooni ja välismaiste interventide jõud. Samal ajal, ühenduses sotsiaaldemokraatlike äraandjate poolt reedetud Lääne-Euroopa proletariaadile osaks saanud rea raskete lüüasaamistega, ja ühenduses sellega, et kodanlus asus pealetungile proletariaadi vastu, algas 1921. aastast peale revolutsioonilaine mõõn. Selle perioodi lõpp-lülilik oli saksa proletariaadi lüüasaamine 1923. aastal. Seega tuli kapitalismi üldkriisi sellel perioodil proletaarne revolutsioon võidule ainult Venemaal.

Teine periood on kapitalismi suhtelise stabiliseerumise ja kapitalismi üldkriisi edasise arenemise periood. See periood lõppes 1928. aastal. Majanduse alal iseloomustas teda kapitalistlike riikide majanduse sõja-järgse taastamise protsess, raharingluse kordaseadmine, kaubanduse ja riikidevaheliste majandussuhete arendamine. Tugevnes monopolistliku kapitali pealetung tööliklassi ja koloniaalrahvaste vastu.

Poliitilisel alal tähistas seda perioodi revolutsioonilise laine ajutine mõõn ja kodanluse positsioonide tugevnenemine. Päevakorras ei olnud proletariaadi otsene relvastatud võitlus, vaid ta jõudude kogumine, massiliste kommunistlike parteide loomine ja proletariaadi massiorganisatsioonide allutamine nende parteide juhtimisele. Aruandekõnes UK(b)P XIV kongressile ütles J. V. Stalin, et see on „jõudude kogumise ajajärk, millel on suur tähtsus tulevaste revolutsiooniliste väljaastumiste jaoks”.¹

Rahvusvahelise poliitika alal väljendus kapitalismi stabilisatsioon, nagu rõhutas J. V. Stalin, esiteks selles, et Ameerikal, Inglismaal ja Prantsusmaal oli korda läinud ajutiselt kokku leppida Saksamaa paljaksriisumise viisides ja ulatuses; teiseks selles, et inglise, ameerika ja jaapani kapitalil oli korda läinud ajutiselt kokku leppida mõjusfääride kindlaksmääramise suhtes Hiinas, selle maa paljaksriisumise viiside suhtes; kolmandaks selles, et eesrindlike maade imperialistlikel rühmadel oli korda läinud ajutiselt kokku leppida vastastikuse mittevahelise segamise suhtes „oma” asumaade riisumisse ja rõhumisse.²

¹ J. V. Stalin, Teosed, VII kd., lk. 255.

² Sealsamas, lk. 94—95.

Kodanlus reklameeris kõiki neid sepitsusi ja kokkuleppeid uue ajastu algusena rahvusvahelistes suhetes, kapitalismi „õitsengu“ ja „saneerimise“ ajastuna, kapitalismi stabilisatsiooni kõigutamatu kindluse ajastuna.

Imperialistlikud riigid püüdsid kokku leppida ühise rinde moodustamise asjus Nõukogude Liidu vastu, nad haudusid NSV Liidu majandusliku orjastamise ja tema vastu sõja provotseerimise plaane.

Teiselt poolt iseloomustas seda perioodi Nõukogude Liidu püsiv, kindel ja üha tugevnev stabiliseerumine, meie maa rahvamajanduse kiire taastamine, sotsialistliku ülesehitustöö suured edusammud NSV Liidus, rahvamajanduse rekonstrueerimise algus, samuti kommunistlike vennasparteide kasvav poliitiline mõju kapitalistlike maade töölisklassi laiadele kihtidele.

Hiinas arenes revolutsiooniline kodusõda — üldrahvusliku ühisrinde revolutsioon, mille peamiseks ülesandeks oli võitlus välismaiste imperialistide valitsemise vastu Hiinas. 1926. aasta mais toimus Inglismaal üldstreik — esimene Inglise ajaloo. Streikisid kõigi tähtsamate tööstusharude töölised; maa rahvamajandus oli halvatud.

Parempoolne sotsiaaldemokraatia ülistas igati kapitalismi stabiliseerumise perioodi, kujutades seda kapitalismi võimsa tõusu algusena. Ta kinnitas, et kapitalism olevat ümber sündinud, muutunud plaaniliseks, organiseerituks. Nõukogude Liidu kommunistliku partei ja nõukogude rahva vaenlased — buhhaarinlased ja trotskistid — kujutasid kapitalismi stabilisatsiooni mitte kapitalismi üldkriisi ühe perioodina, vaid üldkriisi lõpuna. Neis tingimustes oli kapitalismi arenemises toimivate protsesside õige hinnang erakordselt suure tähtsusega. J. V. Stalin määratles kapitalistlikku stabilisatsiooni kui ajutist, osalist, möödaminevat, püsimatut, pehastunud alusel kasvanut. J. V. Stalin ütles 1925. aastal UK(b)P XIV kongressil: „... tööstus ja kaubandus võivad Euroopas saavutada sõjajaeelse taseme. Kuid see ei tähenda veel, et kapitalism saavutab seega selle stabiilsuse, mis tal oli enne sõda. Niisugust stabiilsust ei saavuta ta üldse enam kunagi.“¹

Vaadeldes kaht stabilisatsiooni: kapitalismi suhtelist

¹ J. V. Stalin, Teosed, VII kd., lk. 258.

stabilisatsiooni ja Nõukogude Liidu kasvavat stabilisatsiooni, ütles J. V. Stalin: „Stabilisatsioon kapitalismi tingimustes, tugevdades ajutiselt kapitali, viib ühtlasi tingimata kapitalismi vastuolude teravnemisele: a) mitmesuguste maade imperialistlike rühmade vahel; b) iga maa tööliste ja kapitalistide vahel; c) imperialismi ja kõigi maade koloniaalrahvaste vahel.

Stabilisatsioon nõukogude korra tingimustes aga, tugevdades sotsialismi, viib ühtlasi tingimata vastuolude pehmenemisele ja vahekordade paranemisele: a) meie maa proletariaadi ja talurahva vahel; b) proletariaadi ja rõhutud maade koloniaalrahvaste vahel; c) proletariaadi diktatuuri ja kõigi maade tööliste vahel.”¹

Elu on hiilgavalt tõestanud J. V. Stalini geniaalset teaduslikku ettenägemist kapitalismi stabilisatsiooni ebakindlusest, tema kokkuvarisemise möödapääsmatusest. Kapitalismi suhteline ning pehastunud stabilisatsioon on loonud eeldused seninägematult ulatuslikule ning sügavale maailma majanduskriisile, revolutsioonilise kriisi küpsemisele reas kapitalistlikes maades.

Pärast kapitalismi ebakindlat stabilisatsiooni algas kolmas periood — kapitalistliku stabilisatsiooni kõikumise, tema lõpu, kõigi kapitalismi vastuolude teravnemise periood (alates 1928. aastast kuni teise maailmasõjani). Alates 1928. aastast, eriti seoses 1929.—1933. a. majanduskriisi algusega, muutus järsult kogu olukord kapitalistlikus maailmas. Saksamaal, Prantsusmaal, Hispaanias hakkas valmima revolutsiooniline kriis. Saksamaal sai fašistide võimuletuleku eelõhtul Saksa Kommunistlik Partei riigipäeva valimistel 6 miljonit häält. Imperialistlik kodanlus hakkas otsima väljapääsu järsult kasvavast raskustest sisepoliitika alal fašismis ja avalikus terroris, välispoliitika alal šovinismis ja uue sõja ettevalmistamises. Kapitalistliku süsteemi teravaks muutunud vastuoludest püüdis ta leida väljapääsu interventsioonis NSV Liidu vastu. Kapitalismimaades tugevnes relvastuse võidujooks. Sõda võeti päevakorda. Kaug-Idas löid Jaapani imperialistid esimese sõjakolde. Euroopa keskuses kujuneb saksa fašismi näol teine sõjakolle.

Kapitalistliku stabilisatsiooni lõppu demonstreeris kõige kujukamalt 1929.—1933. aasta maailma majandus-

¹ J. V. Stalin, Teosed, VII kd., lk. 92.

kriis, mis oli seniolematu oma kestvuselt, sügavuselt ja hävitusjõult. J. V. Stalin avastas maailma kapitalistliku majanduskriisi arenemises uue seaduspärasuse; ta näitas, et maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi tingimustes kapitalism elab läbi erilist laadi depressiooni, mis ei vii uuele tõusule ega tööstuse õitsengule, nagu varemate majanduskriiside puhul. Välja jõudmata 1929. aasta tasemeni, sattus rea kapitalistlike maade (Ameerika Ühendriikide, Prantsusmaa jt.) tööstuslik tootmine 1937. aasta teisest poolest alates uuesti majanduskriisi perioodi. Uus majanduskriis kiirendas sõja puhkemist turgude, tooraineallikate, territooriumide ja „mõjusfääride“ ümberjagamise pärast.

1938. aasta alguses fašistlik Saksamaa okupeeris Austria, 1938. aasta sügisel tükeldas ta Inglismaa ja Prantsusmaa kaasabil Tšehhoslovakkia; 1939. aasta kevadel vallutas ta Tšehhoslovakkia. 1938. aasta lõpul vallutas Jaapan Kantoni, 1939. aasta algul Hainani saare. Itaalia vallutas 1939. aasta kevadel Albaania. Saksamaa ja Itaalia kehtestasid 1939. aasta kevadel Hispaanias fašistliku režiimi. Agressorite järgmiseks sammuks oli Saksamaa kallaletung Poolale; sellele järgnes Inglismaa ja Prantsusmaa sõjakuulutus Saksamaale.

XX sajandil on kapitalism kahel korral mässinud inimkonna maailmasõtta. J. V. Stalin põhjendas teaduslikult nende sõdade põhjused. Oma ettekandes Moskva linna Stalini valimisringkonna valijaile 9. veebruaril 1946. aastal märkis J. V. Stalin, valgustades teise maailmasõja tekkimise põhjusi, et „sõda tekkis maailma majanduslike ja poliitiliste jõudude arenemise paratamatu tagajärjena kaasaegse monopolistliku kapitalismi baasil. Marksistid on öelnud korduvalt, et maailmamajanduse kapitalistlik süsteem sisaldab endas üldkriisi ja sõjaliste kokkupõrgete elemente, et seetõttu ülemaailmse kapitalismi arenemine ei toimu meie päevil sujuva ja ühtlase edasiliikumise näol, vaid kriiside ja sõjaliste katastroofide kaudu. Asi seisab selles, et kapitalistlike maade arenemise ebaühtlus viib tavaliselt aja jooksul tasakaalu terava rikkumiseni kapitalismi maailmasüsteemis, kusjuures see kapitalistlike maade rühm, kes peab ennast vähem kindlustatuks toorainetega ja turgudega, teeb tavaliselt katseid relvastatud jõudude kasutamise abil olukorda muuta ja „mõjusfääre“ enda kasuks ümber jao-

tada. Selle tagajärjel tekib kapitalistliku maailma lõhenemine kahte vaenulikku leeri ja sõda nende vahel... Seega tekkis", märgib seltsimees Stalin, „maailmamajanduse kapitalistliku süsteemi esimese kriisi tagajärjel esimene maailmasõda, teise kriisi tagajärjel aga tekkis teine maailmasõda.“¹

J. V. Stalin õpetab, et maailmamajanduse kapitalistliku süsteemi esimest kriisi esimese maailmasõja perioodil ja maailmamajanduse kapitalistliku süsteemi teist kriisi teise maailmasõja perioodil ei tule vaadelda kui eraldi seisvaid, teineteisest lahus olevaid iseseisvaid kriise, vaid kui maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi arenemise etappe.

Rahvusvahelise reaktsiooni jõudude poolt ettevalmistatud teise maailmasõja päätsid valla peamised fašistlikud riigid — Saksamaa, Jaapan ja Itaalia, — kes olid moodustanud agressiivse bloki. See sündis Müncheni „rahustajate“ ja Inglismaa, Prantsusmaa ning Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade leeri kuuluvate fašistliku agressiooni abimeeste mahitusel. Fašismi abimeeste poliitika aluseks oli lühinägelik lootus, et agressorit läheb korda ässitada NSV Liidu vastu.

Teljeriikide vastu peetud teine maailmasõda oli anti-fašistliku, vabastava iseloomuga. Enne liitlasriikidele kallaletungimist kehtestasid fašistlikud riigid — Saksamaa, Jaapan, Itaalia — oma kodus terroristliku režiimi, tallasid jalge alla väikeriikide suveräänsuse ja vaba arenemise printsiibi, võtsid omaks võõraste maade valutamise poliitika ja kuulutasid, et nad taotleavad maailmavalitsemist ja fašistliku režiimi levitamist üle kogu maailma.

„...Teine maailmasõda teljeriikide vastu,“ ütleb seltsimees Stalin, „erinevalt esimesest maailmasõjast, omandas algusest peale antifašistliku vabadussõja iseloomu, mille üheks ülesandeks oli ka demokraatlike vabaduste taastamine. Nõukogude Liidu astumine sõtta teljeriikide vastu võis ainult tugevdada ja tegelikult tugevdaski teise maailmasõja antifašistlikku ja vabastavat iseloomu.“²

¹ J. Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiselsetel koosolekul peetud kõned. Tallinn 1950, lk. 9—10.

² Sealsamas, lk. 10—11.

Hitlerivastasest koalitsioonist osavõtjate vahel oli põhilisi lahkuminekuid nii sõja eesmärkide kui ka maailma sõjajärgse korraldamise ülesannete alal. Nõukogude Liit ja vabadustarmastavad rahvad pidasid sõja põhieesmärkideks demokraatliku korra taastamist ja kindlustamist Euroopas, fašismi likvideerimist, Saksamaa ja ta liitlaste poolt algatatava uue agressiooni võimaluse ärahoidmist ja rahvaste igakülgse kestva koostöö rajamist. Vastandina sellele seadsid Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsevad imperialistlikud ringkonnad endile eesmärgiks vabanemise Saksamaast ja Jaapanist kui oma konkurentidest maailmaturgudel, ja oma domineeriva seisukoha kindlustamise maailmas. Nende kavatsustesse ei kuulunud sugugi fašismi täielik purustamine, Saksamaa ja teiste maade vabastamine seal valitsevaist reaktsioonilistest jõududest, kes on imperialistliku agressiooni ja fašismi alalised kandjad; samuti ei kuulunud nende plaanidesse põhiliste demokraatlike ümberkujunduste teostamine neis maades.

Sõja käigus saavutas Nõukogude Liit maailma-ajaloolise võidu hitlerliku Saksamaa ja imperialistliku Jaapani üle. See oli ühtlasi hävitavaks lüüasaamiseks kogu maailma reaktsioonile, mille löögijõuks oli olnud hitlerlik fašism ja Jaapani imperialism. Nõukogude Liidu rahvaste võit Suures Isamaasõjas innustas maailma kõiki vabadustarmastavaid rahvaid vabadusvõitlusele fašismi ja kogu maailma reaktsioonijõudude vastu. Sõja lõpptulemused demonstreerisid nõukogude riikliku ja ühiskondliku korra elujõudu ning ta määratu suuri paremusi kapitalistliku korraga võrreldes. Sõja tulemusena kasvas määratult NSV Liidu rahvusvaheline tähtsus ja autoriteet. Kogu maailma demokraatlikud progressiivsed jõud koondusid Nõukogude Liidu ümber tihedamalt kui kunagi varem.

Pärast sõda ei ole Nõukogude Liit enam ainuke võitnud töölisklassi riik. Tekkis rida NSV Liidule sõbralikke riike, kus töötajad, tänu NSV Liidu otsustavale abile ning toetusele, on töölisklassi juhtimisel kommunistlike parteide ja töölisparteidega eesotsas kehtestanud rahvademokraatia režiimi ja teostavad edukalt sotsialismi aluste ülesehitamise programmi.

Teine maailmasõda ja selle tagajärjed on toonud sügavaid muudatusi kapitalismi ja sotsialismi omavahelisse

jõudude vahekorda, mis muutus sotsialismi kasuks, kapitalismi kahjuks. Teise maailmasõja perioodil, eriti pärast Euroopa ja Aasia rahvademokraatia maade väljalangemist kapitalistlikust süsteemist, hargnes kapitalismi üldkriisi teine etapp. Teise etapi algust tähistas uus sõdade ja revolutsioonide voor. Ei ole kahtlust, et kapitalismi üldkriis muutub teisel etapil üha teravamaks ja sügavamaks.

Teise maailmasõja tulemusena toimusid rahvusvahelises olukorras olulised muudatused. Tekkis kaks leeri: agressiivne antidemokraatlik leer Ameerika Ühendriikidega eesotsas, mille peaeesmärgiks on Ameerika imperialismi maailmavalitsuse sisseseadmine ja demokraatia hävitamine, ja rahuarmastav demokraatlik leer Nõukogude Liiduga eesotsas, mille peaeesmärgiks on imperialismi hävitamine, demokraatia kindlustamine ja fašismi jäänuste likvideerimine.

Kui sõdade ja revolutsioonide esimene voor kapitalismi üldkriisi algul viis maailma lõhenemisele kaheks vastandlikuks süsteemiks ja NSV Liidu tekkimisele, siis uue sõdade ja revolutsioonide vooru tulemuseks kapitalismi üldkriisi arenemise käigus oli kapitalistliku korra kokkuvarisemine reas Euroopa ja Aasia maades, sealhulgas ka niisugusel suurel maal nagu Hiina. Demokraatia- ja sotsialismileeri maades loendatakse üle 800 miljoni inimese ehk üks kolmandik kogu maailma rahvastikust; nende maade territoorium on üle neljandiku maa-keraterritooriumist. See teise maailmasõja tähtsaim tulemus kõneleb kapitalismi üldkriisi järsust teravnemisest.

Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi teravnemine pärast teist maailmasõda

Pärast teist maailmasõda on maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi edasise teravnemise peamiseks ning otsustavaks teguriks kahe süsteemi jõudude vahekorra järsk muutumine sotsialismi kasuks, kapitalismi kahjuks.

Jõudude vahekord sotsialistliku ja kapitalistliku süsteemi vahel muutus sotsialismi kasuks kõigepealt selle tõttu, et imperialismi ikkest vabanes rida Kesk- ja Kagu-

Euroopa maid: Albaania, Bulgaaria, Ungari, Poola, Rumeenia, Tšehhoslovakkia.

Tänu Nõukogude Liidu võidule Suures Isamaasõjas kisti kapitalismi süsteemist välja üle 70 miljoni inimese, kes moodustavad nimetatud Euroopa maade rahvastiku. Rahvademokraatia maades viidi läbi rida sotsialistlikke reforme majanduse ja riikliku korralduse alal: natsionaliseeriti tööstus, pangad, transport, teostati demokraatlikud agraarreformid, pandi kehtima riiklik väliskaubanduse monopol.

Rahvademokraatia maade töötajad, kehtestanud rahvademokraatliku režiimi, mis edukalt täidab proletariaadi diktatuuri funktsioone, on tööliklassiga eesotsas ja marksistlik-leninlike kommunistlike parteide ning töölispartei juhitud kindlalt sammumas sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise teed. Neile on toeks NSV Liidu sotsialistliku ülesehitustöö maailma-ajaloolised kogemused ja ta vennalik, omakasupüüdmatu abi. Kuigi Euroopa rahvademokraatia maad on sõjas tunduvalt rohkem kannatada saanud kui Lääne-Euroopa kapitalistlikud maad, on nad ometigi kaugelt ületanud tootmise sõjaeelse taseme ja rühivad ikka uute võitude poole rahuliku majandusliku, riikliku ja kultuurilise ülesehitustöö rindel.

Edasi, jõudude vahekord sotsialistliku ja kapitalistliku süsteemi vahel on järsult muutunud sotsialismi kasuks suure hiina rahva võidu tagajärjel Ameerika interventide, feodaalse reaktsiooni ja Tšang Kai-ši fašistliku kliki ühendatud jõudude üle. Hiina revolutsiooni võit, Hiina Rahvavabariigi loomine, imperialismi süsteemist määratu suure riigi väljalangemine, kelle 500-miljoniline rahvastik võttis oma maa saatuse oma kätte — see oli kogu imperialismi süsteemile uueks, Oktoobrirevolutsiooni järel kõige rängemaks hoobiks. Hiina rahva võidu tulemusena on sotsialismi ja demokraatia jõud kogu maailmas määratult kasvanud. Vaba hiina rahvas teostab suurima vaimustusega majanduslikku ja kultuurilist ülesehitustööd demokraatlikul alusel.

Väga suureks sündmuseks, mis põhjustas demokraatia jõudude tugevnemist kogu maailmas, oli ka Saksa Demokraatliku Vabariigi loomine, mida seltsimees Stalin iseloomustas pöördepunktina Euroopa ajaloos.

Saksa Demokraatlikus Vabariigis eksproprieeriti mono-

polistliku kapitali magnaadid, kihutati minema junkrud, juuriti välja röövellik imperialism ja militarism. 1952. aasta juulis, Saksamaa Sotsialistliku Uhtsuspartei teisel konverentsil, võeti vastu otsus, mille järgi „sotsialismi põhialuste ülesehitamine on Saksa Demokraatlikus Vabariigis peamiseks ülesandeks.“

Demokraatliku leeri jõudude kasvu aluseks on Nõukogude Liidu majanduslik ja poliitiline võimsus. Täielikult luhtunud on maailma reaktsiooni lootused, et NSV Liit jääb sõja jooksul nõrgaks ega ole võimeline organiseerima pärast sõda uut võimsat rahvamajanduse tõusu.

Aruandekõnes UK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile andis seltsimees Malenkov sügava ning selge analüüsi Nõukogude Liidu rahvusvahelisest olukorrast ja siseolukorrast; ta valgustas uusi ajaloolisi võite, mis nõukogude rahvas on saavutanud Kommunistliku Partei ja geniaalse juhi ning õpetaja seltsimees Stalini targal juhtimisel.

Teatavasti tõi sõda meie Kodumaale tunduvaid ainelisi kahjustusi. Rahvamajanduse taastamiseks ja edasiarendamiseks pidi meie maa ületama mitte ainult rahvamajanduse sõjajärgse ümberkorraldamisega seotud raskused, vaid ka need raskused, mis olid seotud võimsa sõjajärgse sotsialistliku akumulatsiooni organiseerimisega rahvamajanduses, rahvamajandusele töäjõu kindlustamisega sõjaeelset tööliste ja teenistujate arvu ületaval hulgal. Rahvamajanduse taastamist raskendas asjaolu, et sõda oli kärpinud maa töäjõuressursse; määratu suured elamufondi purustused olid segi paisanud normaalsed elutingimused ajutiselt okupeeritud rajoonides. Lisaks haaras 1946. aasta põud suurema maa-ala kui 1921. aasta põud. Kõik need raskused aga ületati. Esimese sõjajärgse 1946.—1950. a. viie aasta plaani ja 1951. a. rahvamajanduse plaani edukas ületamine põhjustas NSV Liidu tööstuse kogutoodangu kahekordistumise sõjaeelse 1940. aastaga võrreldes. 1952. aastal laskis tööstus välja umbes 2,3 korda rohkem toodangut kui 1940. aastal. Seltsimees Malenkovi aruandekõnes partei XIX kongressile on öeldud, et 1952. aastal toodetakse: 25 miljonit tonni malmi ehk umbes 70 protsenti rohkem kui 1940. aastal; 35 miljonit tonni terast ehk umbes 90 protsenti rohkem kui 1940. aastal; 27 miljonit tonni valtsmetalli ehk üle kahe korra rohkem kui 1940. aastal; 300

miljonit tonni sütt ehk üle 80 protsendi rohkem kui 1940. aastal; 47 miljonit tonni naftat ehk üle 50 protsendi rohkem kui 1940. aastal; 117 miljardit kilovatt-tundi elektrienergiat, s. o. 2,4 korda rohkem kui 1940. aastal; masinaid ja seadmeid toodetakse üle 3 korra rohkem kui 1940. aastal. Nõukogude Liidu tööstuse kiiret kasvu iseloomustab asjaolu, et ainuüksi 1951. aastal oli malmisulatamise juurdekasv 2,7 miljonit tonni, terasesulatamise juurdekasv aga 4 miljonit tonni. Meie maa sulatab nüüd terast umbes niisama palju kui Inglismaa, Prantsusmaa, Belgia ja Rootsi kokku. 1952. aastal oli teravilja kogusaak 8 miljardit puuda. Meie rahvamajandusel on nüüd sõjaeelsega võrreldes võimsamad tootmisfondid, kõrgem tehniline tase ja erinev, endisest soodsam tootlike jõudude paiknemine. Tal on käsutada suuremad kaadrid kvalifitseeritud töölisi ja insener-tehnilisi töötajaid. Kapitalistliku maailma vastas ei seisa nüüd, nagu kapitalismi üldkriisi epohhi alguses, noor ja majanduslikult nõrk Nõukogude Venemaa, vaid võimas Nõukogude Liit — suur tööstus- ja kolhoosiriik, võitnud sotsialismi suurriik, kes edukalt ehitab kommunistlikku ühiskonda ja kes on demonstreerinud kogu maailmale oma murdmatut elujõudu, oma igakülgset üleolekut kapitalismimaadest.

Uus stalinlik viisaastak avab meie Kodumaale edasise arenemise ja õitsengu suurepäraseid perspektiive. Partei XIX kongressi direktiivid määravad kindlaks tööstusliku tootmise taseme tõusu 1955. aastal umbes 70% võrra võrreldes 1950. aastaga. See tähendab, et viienda viisaastaku lõpul on tööstustoodangu tase sõjaeelsest tasemest kolm korda kõrgem.

Määratu suurt edu on saavutanud rahvademokraatia maad, kes toetudes NSV Liidu vennalikule ja omakasupüüdmatale abile teostavad edukalt sotsialistlikku ülesehitustööd. Neis maades ületati 1951. aastal tööstustoodangu sõjaeelne väljalase: Poolas 2,9-kordselt, Tšehhoslovakkias 1,7-kordselt, Ungaris 2,5-kordselt, Bulgaarias 4,6-kordselt, Rumeenias 1,9-kordselt, Albaanias rohkem kui 5-kordselt. Ka põllumajandus on neis maades pidevalt kasvamas. Suurt edu saavutas Saksa Demokraatlik Vabariik. 1952. aastal tõusis ta tööstusliku tootmise tase sõjaeelsega võrreldes 36% võrra. Ka põllumajandus ületas külvipindade ja viljakuse järgi sõjaeelse taseme.

Silmapaistvaid edusamme tegi suur hiina rahvas, kelle loov töö on suunatud rahvademokraatliku korra ja maa majanduse ning kaitsevõime tõstmisele.

Enne rahvarevolutsiooni võitu oli Hiina rahvusvahelise imperialismi pool-asumaa, väliskapitali rakendamise sfäär, odava tooraine ja odava tööjõu saamise allikas, kauba müügiturg. 1937. aastal moodustasid välismaade kapitalimahutused Hiina tööstuses, transpordis ja kommunaalmajanduses üle 74%, rahvuslik kapital aga umbes 26% kõigist kapitalimahutustest. Hiina oli maha jäänud agrarmaa, tööstusliku tootmise osatähtsus tema majanduses oli vähem kui 10%. Pealegi oli Jaapani okupatsioon ja Ameerika interventide ning Tšang Kai-ši kliki poolt algatatud kodusõda täiesti laostanud hiina tööstuse. 1946. aastal oli Hiina tööstustoodangu maht kõigest 10% 1936. aasta tasemest. Elektriijaamadest oli hävitatud üle poole, musta metallurgia ettevõttest 90%.

Pärast rahvarevolutsiooni võitu seadis Hiina Kommunistlik Partei maa ette hiiglasliku ülesande: 5 aasta jooksul taastada sõja ja okupantide poolt laostatud rahvamajandus, siis aga 10—15 aasta jooksul viia tööstusliku tootmise osatähtsus maa majanduses 30—40 protsendini.

Praegu läheneb Hiina tööstus sõjaeelsete aastate kõrgeimale tasemele. Rasketööstuse põhiliikide alal, nagu teras, terastooted, masinad ja kivisüsi, küünib toodangu väljalase kõige kõrgema tasemeni Hiina ajaloos; reas tööstusharudes hakatakse seda taset tunduvalt ületama. Ka puuvilla ja puuvillase lõnga toodang ületab edaspidi sõjaeelse taseme. Kui Nõukogude Liit poleks andnud ohtrat majanduslikku ja tehnilist abi, siis poleks selline kiire tõusutempo hiina tööstusel võimalik olnud. Hiina tööstuse tõusu soodustab töötajate omavahelise tootmisalase võistluse arenemine ja töötootlikkuse kasv. Tööstuse tõus kindlustab Hiina tööliklassi kasvu ja töötajate ainelise ning kultuurilise taseme paranemist.

Kahe süsteemi jõudude vahekord muutus ka kapitalismi järsu nõrgenemise tagajärjel. Kapitalistliku maailma nägu muutus, sest kapitalismi arenemise ebaühtlus teravnes. Kuuest niinimetatud imperialistlikust suurriigist (Saksamaa, Jaapan, Ameerika Ühendriigid, Prantsusmaa, Itaalia) langes kolm riiki (Saksamaa, Itaalia, Jaapan) sõjalise lüüasaamise tagajärjel välja. Sellega hävitati rahvusvahelise imperialistliku reaktsiooni peamine

löögi jõud. Prantsusmaa ja Inglismaa kaotasid oma endised positsioonid. Inglise imperialism elab üle sügavat kriisi: ta on sattunud rahanduslikku ja majanduslikku sõltuvusse Ameerika Ühendriikidest ning muutunud tugevama Ameerika imperialismi „nooremaks partneriks“ agressiooni ja vallutusplaanide alal.

Ameerika Ühendriikide näol on kujunenud uus reaktsiooni ja agressiooni keskus, kust tuleb praegu peamine oht rahule, rahvaste vabadusele ja rahvuslikule sõltumatusele. Ameerika imperialistide ümber koonduvad kõik musta reaktsiooni jõud. Olgugi et teiste kapitalistlike riikidega võrreldes Ameerika Ühendriigid väljusid sõjast majanduslikus ja sõjalises mõttes tugevamana, see tugevnemine mitte ainult et ei kompenseeri kogu maailma imperialismi leeri üldist nõrgenemist, vaid viib ka vastuolude edasise süvenemiseni imperialismi leeris.

Kapitalismi üldkriisi süvenemise aluseks on ulatuslikud protsessid, mis toimuvad kahe leeri majanduses.

Aruandekõnedes partei XIX kongressile ütles seltsimees Malenkov, et maailma majandusliku olukorra üldpilti iseloomustab praegusel ajal kahe arengujoone olemasolu.

Üks joon on rahuliku majanduse pideva tõusu joon Nõukogude Liidus ja rahvademokraatia maades, majanduse, mis ei tunne kriise ning areneb ühiskonna materiaalsete ja kultuuriliste tarviduste maksimaalse rahuldamise kindlustamise huvides. See majandus kindlustab rahvahulkade elutaseme süstemaatilise tõstmise ja tööjõu täieliku rakenduse. Sellele majandusele on iseloomulik nende maade sõbralik majanduslik koostöö, kes moodustavad demokraatliku leeri.

Teine joon on paigal tammuvate tootlike jõududega kapitalismi majanduse joon, majanduse, mis rabeleb kapitalismi järjest süveneva üldkriisi ja alatasa korduvate majanduskriiside pihtide vahel, majanduse militariseerimise ja sõja jaoks töötavate tootmisharude ühekülgse arendamise joon, riikidevahelise konkurentsivõitluse joon, ühtede maade teiste poolt orjastamise joon.

Kõik sündmused, mis toimusid pärast teist maailmasõda ja viisid demokraatliku leeri tugevnemiseni ning kapitalistlikust süsteemist väljalangenud maade koonzumiseni NSV Liidu ümber, on täielikult kinnitanud

J. V. Stalini prohvetlikke sõnu jutuajamises esimese ameerika tööliste delegatsiooniga 1927. aastal: „Niisiis kujunevad rahvusvahelise revolutsiooni ja rahvusvahelise reaktsiooni edasiarenemise käigus kaks ülemaailmse ulatusega keskust: sotsialistlik keskus, mis tõmbab enda poole maid, kes püüavad sotsialismi poole, ja kapitalistlik keskus, mis tõmbab enda poole maid, kes kalduvad kapitalismi poole. Nende kahe leeri võitlus otsustab kapitalismi ja sotsialismi saatuse kogu maailmas.“¹

Sõbralik majanduslik koostöö maade vahel, kes on heitnud eneselt kapitalistliku orjuse ahelad, viib maailmamajanduse sotsialistliku süsteemi tekkimisele. J. V. Stalin märkis juba 1921. aastal, et „imperialistlikud raamid ja kapitalistlik vorm lähmatavad tootmisjõude, ei lase neil areneda. Ainsaks pääseteeks on siin maailmamajanduse organiseerimine eesrindlike (tööstuslike) ja mahajäänud (kütte- ja toorainetest rikaste) riikide majandusliku koostöö alusel (mitte aga viimaste röövimise alusel esimeste poolt). Just selleks ongi tarvilik rahvusvaheline proletaarne revolutsioon. Ilma selleta ei maksa mõeldagi maailmamajanduse organiseerimisest ja normaalsest arenemisest. Kuid selleks, et alustada (vähemalt alustada) õige maailmamajanduse korraldamist, on vajalik proletariaadi võit vähemalt mitmel eesrindlikul maal.“² Imperialistlikust ikkest vabanenud rahvad loovad maailmamajanduse sotsialistliku süsteemi ventaliku vastastikuse abi alusel, vastastikuse koostöö ja vabatahtliku liidu põhimõtetel.

NSV Liidu ja demokraatliku leeri maade sõbralik koostöö, mis teostub 1949. aasta jaanuaris loodud Vastastikuse Majandusabi Nõukogu kaudu, ongi see uus majandussuhete vorm, see rahvaste vabatahtlik koostöö, mis tulevikus iseloomustab maailma sotsialistlikku majandust. Rahvademokraatia maade ja NSV Liidu koostöö teostub järjest areneva väliskaubanduse ja krediidi- ning finantssidemete kaudu, NSV Liidu abi ja rahvademokraatia maade vastastikuse abistamise kaudu teaduslik-tehnilisel ja kaadrite ettevalmistamise alal, koostöötamise teel mõnede ettevõtete ühise valitsustevahelise omandi baasil, samuti stahaanovlike töömeeto-

¹ J. V. Stalin, Teosed, X kd., lk. 131—132.

² J. V. Stalin, Teosed, V kd., lk. 104.

dite edasiandmise teel. Tänu majandusliku koostöö poliitikale ja NSV Liidu vennalikule omakasupüüdmatale abile said rahvademokraatia maad võimaluse kiiresti arendada oma rahvamajandust.

Oma teoses „Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus“ õpetab J. V. Stalin, et „teise maailmasõja ja tema majanduslike tagajärgede kõige tähtsamaks majanduslikuks tulemuseks tuleb pidada ühtse kõikehaarava maailmaturu lagunemist. See asjaolu määras ära maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi edasise süvenemise.“¹

Enne teist maailmasõda võtsid kõik maailma maad osa ühtse maailmaturu kaubakäibest. Kapitalistlikel maadel oli laialdane kaubavahetus mitte ainult üksteisega, vaid ka NSV Liiduga, nendepoolsetest nõukogudevastastest sepitsustest hoolimata. Sõja ajal lootsid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa kapitalistid Saksamaa ja Jaapani purustamise teel kindlustada oma valitsevat seisukohta maailmaturul ja tõsta tootmist oma maades 4—5-kordseks; kuid need lootused kukkusid raginal läbi. Sõda viis mitte üksnes selleni, et Saksamaa ja Jaapan said lüüa ja et nad tõrjuti maailmaturult välja, vaid ka selleni, et kapitalistlikust süsteemist langesid välja Hiina ja rida Kesk- ja Kagu-Euroopa maid, kes moodustasid ühes Nõukogude Liiduga rahu ja demokraatia leeri. Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad, nende mõjutusel aga teistegi kapitalistlike riikide valitsevad ringkonnad alustasid vaenulikku kaubandus- ja krediitpoliitikat demokraatliku leeri vastu. Näiteks võtsid Ameerika Ühendriigid vastu embargo (keelu) kehtestamise seadused kaubanduse kohta NSV Liidu ja rahvademokraatia maadega, nad tühistasid ühepoolset kaubanduslikud kokkulepped NSV Liiduga, Poolaga, Tšehhoslovakkia, Ungariga, Rumeeniaga ja Bulgaariaga ning tõstsid neist maadest sisseveetavate kaupade tolli. Uhinunud Rahvuste Organisatsiooni peaassambleel võeti 1951. aastal Ameerika Ühendriikide survele neile kuuleka enamuse poolt vastu otsus kaupade veo keelu kehtestamise kohta Hiina Rahvavabariiki ja Korea Rahvademokraatlikku Vabariiki. Imperialistide jõupingutuste kiuste ei viinud diskrimineerimiste, embargo ja

¹ J. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, lk. 64.

piiramiste poliitika rahvademokraatliku leeri maade lämmatamisele, vaid nende tiheda koondumiseni ja uue maailmaturu tekkimisele, kus ringlevad kõik toorainete, põllumajandussaaduste ja kerge- ning rasketööstuse toodangu põhiliigid. See uus maailmaturg ei tunne konjunktuurikõikumisi, spekulatsiooni ega ühtede maade rikastumist teiste arvel. Seltsimees Malenkov märkis partei XIX kongressil, et NSV Liidu suhted rahvademokraatia maadega on näide täiesti uutest suhetest riikide vahel, mida varem ei ole ajaloos esinenud. Need suhted on rajatud võrdõiguslikkuse, majandusliku koostöö ja rahvuslikust sõltumatusel lugupidamise põhimõtetele.

„Kahe vastandliku leeri moodustumise majanduslikuks tulemuseks, nagu märgib seltsimees Stalin, oli see, et ühtne kõikehõlmav maailmaturg lagunes ja moodustus kaks paralleelset maailmaturgu: rahuarmastava, demokraatliku leeri maade turg ja agressiivse imperialistliku leeri maade turg. Ühtse maailmaturu lagunemine on teise maailmasõja ja tema majanduslike tagajärgede kõige tähtsamaks majanduslikuks tulemuseks.

Kaks maailmaturgu arenevad vastupidistes suundades. Uus, demokraatlik maailmaturg ei tunne turustamise riskusi, sest tema maht suureneb aastast aastasse, vastavalt tootmise kriisivabale kasvule demokraatia leeri maades, kuna kõigi demokraatliku leeri maade tootmise pidev kasv laiendab järjest rohkem demokraatliku turu mahtu. Teiselt poolt on meil teine, imperialistlik maailmaturg, mis ei ole seotud NSV Liiduga ja teiste demokraatlike maadega, mis on selle tõttu ahendatud ning millel on raskusi turustamisel tootmise vaheaegade ja kriiside tagajärjel, tööpuuduse ja rahvahulkade vaesumise tagajärjel, demokraatlikest maadest isoleerituse tagajärjel. Selle juures tuleb silmas pidada, et ühtse maailmaturu lagunemise tagajärjel on järsult vähenenud sfäär, kus peamised kapitalistlikud riigid (Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa) saavad rakendada oma jõude maailma ressursidele, mille tõttu kapitalistlik maailmaturg järjest rohkem aheneb, kaupade turustamise tingimused sellel turul on halvenenud ja muutuvad veelgi halvemaks.“¹

¹ G. Malenkov, Aruandekõne UK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile. Tallinn 1953, lk. 10—11.

Diskrimineerimise ja demokraatliku leeri maadega kaubanduse keelamise poliitika kahjustab eeskätt kapitalistlikke riike, nende oma huve. Asjaolu, et kapitalistid on kaotanud 800-miljonilise rahvastikuga maailmaturu, kuhu kuuluvad ka sellised maad, nagu NSV Liit ja Hiina, põhjustab kapitalistlike maade välisturu-olukorra halvenemise. Selle tagajärjel kasvab tootmisaparaadi krooniline alakoormatus, suurenevad vastuolud ja kokkupõrked kapitalistlike maade ja monopolistlike rühmade vahel müügiturgude, tooraineallikate ja kapitali rakendussfääride pärast.

Imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi teravnemine pärast teist maailmasõda, asumaade ja sõltuvate riikide rahvaste imperialismivastase rahvusliku vabadusliikumise võimas tõus, imperialismi koloniaalsüsteemi faktiliselt toimuv lagunemine on maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi edasise teravnemise teiseks tähtsaks näitajaks.

Nõukogude Liidu võit fašistliku leeri üle teises maailmasõjas viis koloniaalsüsteemi kriisi teravnemiseni. Rõhutatud rahvaste võitlus vabaduse ja sõltumatuse eest on astunud uude etappi, omandanud seniolematu hoo ja erakordselt ägedad vormid relvastatud ülestõusude ning vabastussõdade näol. Kui Aasias (välja arvatud NSV Liidu territoorium) oli enne teist maailmasõda ainult üks rahvademokraatlik riik — Mongoolia Rahvavabariik, siis pärast sõda muutus olukord Aasias järsult.

Antifeodaalse ja anti-imperialistliku revolutsiooni võiduga Hiinas sai rahvusvaheline imperialism tõsise lüüasaamise osaliseks; määratu suur maa langes imperialismi süsteemist välja.

Paljumiljonilise hiina rahva võit imperialistide ja nende kuomintangi agentuuri üle on koloniaalsüsteemi kriisi teravnemise tähtsaim näitaja sõjajärgsel perioodil; sotsialismi ja demokraatia jõud on avaldanud ja avaldavad üha suuremat mõju rahvuslikule vabastusliikumise arenemisele kogu koloniaal-maailmas.

Nõukogude armee võidu tagajärjel Jaapani üle loodi Korea Rahvademokraatlik Vabariik, kelle rahvas peab juba kolmandat aastat kangelaslikku, õiglast vabastussõda Ameerika röövvallutajate ja nende käsilaste-agressorite vastu. Osal endise Prantsuse asumaa Indo-Hiina territooriumist moodustati Vietnami Demokraatlik Vaba-

riik, kes ennastsalgavalt paneb vastu ameerika relvadega hambuni relvastatud Prantsuse kolonisaatorite pealetungile. Laoses ja Kambodžas, mis asuvad piki Vietnami piiri, on samuti miljonid inimesed võitlusele tõusnud.

Nõukogude Liidu ajalooliste võitude ja Hiina revolutsiooni võimas mõju kihutas üles kogu Aasia mandri. Rahvusliku vabadusliikumise hoost annab tunnistust Vietnami, Birma, Malaisia, Filipiinide ja Indoneesia rahvaste võitlus, rahvusliku vastupanu kasv Indias, Iraanis, Egiptuses ja teistes Lähis- ja Kesk-Ida, Aafrika ja Ladina-Ameerika maades.

Koloniaalrahvaste võitluses on uudne kõigepealt see, et asumaade ja sõltuvate riikide rahvuslikul vabadusliikumisel on teravalt esiletulev imperialismivastane, feodalismivastane iseloom; see liikumine on osa töötajate ühisest võitlusest imperialismi vastu.

Asumaades ja sõltuvates riikides on rahva revolutsioonilise liikumise hegemoonia kindlalt üle läinud töölisklassi kätte, kelle eesotsas seisavad kommunistlikud parteid. Töölisklassi juhtiv osa asumaade ja sõltuvate riikide vabadusvõitluses on tingitud mitte ainult töölisklassi kasvanud arvust, vaid eelkõige sellest, et töölisklass on ainus järjekindel ning lõpuni revolutsiooniline klass, kõige organiseeritum klass, kes võitleb rahvusliku sõltumatus ja rahvaste eluliste huvide eest.

Asumaade ja pool-asumaade rahvaste imperialismivastane võitlus näitab, et ta saab olla edukas ainult ühtse demokraatliku imperialismivastase rinde olemasolul, mis ühendab töölisklassi, talurahvast, töötavat intelligentsi ja rahvuslikku, imperialismi-ikke likvideerimisest huvitatud kodanlust.

Selle võitluse praktika kinnitas sedagi, et demokraatlik ühisrinne on seda kindlam ja tugevam, mida järjekindlamalt teostatakse töölisklassi hegemooniat rahvuslikus vabadusvõitluses ja mida suuremal määral tõmmatakse talurahvast — proletariaadi pealiitlast — kaasa imperialismi- ja feodalismivastasesse võitlusesse.

Asumaade ja pool-asumaade rahvaste võitlus ühineb järjest enam metropolide proletariaadi klassivõitlusega, rahvaste rahuliikumisega. Rõhutatud rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus on määratu suureks panuseks võitlusesse rahu eest kogu maailmas.

Asumaade ja sõltuvate riikide rahvusliku vabadusvõitluse peamised kägistajad, rõhutatud rahvaste peamised sandarmid on praegusel ajal Ameerika ja Inglise imperialistid. Koloniaalse orjuse ja rõhumise režiimi säilitamise otstarbel ameerika kolonisaatorid mitte ainult et finantseerivad ja varustavad relvadega Euroopa riikide imperialiste, vaid suruvad koloniaalrahvaid ka ise relvade jõul maha. Imperialistide ühised väljaastumised asumaade vabadusliikumise mahasurumiseks ei vähenda ometigi nende üliägedat omavahelist konkurentsivõitlust asumaade ja nende looduslike rikkuste, eeskätt aga sõjalis-strateegiliste toorainete pärast. Sealjuures Ameerika imperialism kui tugevam, kasutades ettekäandeks „abiandmist“ Inglismaa, Prantsusmaa, Hollandi ja Belgia imperialistidele, tõrjub neid asumaadest välja, vallutab endale positsioone, suurendab asumaade ja sõltuvate riikide ekspluateerimist. Asumaades inspireerivad ameerika imperialistid vandenõusid oma „liitlaste“ — Inglismaa ja Prantsusmaa vastu. Koloniaalsüsteemi lagunemine areneb pidurdamatult.

Sõjajärgsel perioodil on vastuolud imperialistlike suurriikide ja asumaade vahel kasvanud. Inglismaa, Prantsusmaa ja teised suured koloniaalriigid püüavad asumaade kulul kompenseerida militariseerimise ja Ameerika Uhendriikide ekspansiooni koormust.

„Pikaajalise imperialistliku rõhumise ja feodalismi igandite olemasolu tõttu on asumaade ja sõltuvate riikide majandus, eriti põllumajandus, languse seisukorras. Indias, Indoneesias, Iraanis ja Aafrika maades elavad kümned miljonid inimesed alalises näljas ning määratu suur hulk inimesi on langenud näljasurma ohvriks. Asumaade ja sõltuvate riikide kiskjalik ekspluateerimine imperialistlike riikide poolt viib selleni, et tootlike jõudude arenemine nendes maades pidurdub, elanikkonna ostuvõime on äärmiselt madalal tasemel ja tööstustoodangu müügiturud kitsenevad. Kõik see kisub raske koormana alla kapitalistliku maailma majandust, süvendades kogu maailma kapitalistliku süsteemi sisemisi vastuolusid.“¹

Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi teravnemine

¹ G. Malenkov, Aruandekõne UK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile, Tallinn 1953, lk. 17

pärast teist maailmasõda väljendub kujukalt ka kodanlike maade parasiitlikkuse kasvus, nende majanduse suurenevas roiskumises ja nende sisemiste vastuolude süvenemises. Sõda ja selle tulemused hoogustasid kapitalistlike maade ebaühtlast arenemist, töötajate vaesumist, kaasaegse kapitalismi roiskumist ja parasiitlikkust.

Pärast teist maailmasõda on kapitalistlikes maades kasvanud ettevõtete krooniline alakoormatus, kasvab töötute armee. Seda soodustab asjaolu, et kapitalistlike maade jõudude maailmaressurssidele rakendamise sfäär on muutunud kitsamaks, sest kapitalistlikust süsteemist on langenud välja Euroopa rahvademokraatia maad ja Hiina. Kapitalistlike maade töötajate absoluutse ja relatiivse vaesumise kasv, mis arenes teise maailmasõja perioodil ja pärast sõja lõppemist, teeb kapitalistlike maade turud veelgi kitsamaks. Töötajate kasvav viletsus ja tööliste reaalsalga langus vähendavad veelgi maksuvõimelist nõudmist laiatarbekaupadele, suurendades sellega tootmisaparaadi alakoormatust ja alalist massilist töötaolekut.

Maksimaalse kasumi jahil ja tootmisaparaadi alakoormatusest tulenevate kahjude tasategemise eesmärgil kõvendavad kapitalistlikud monopolid töölisklassi eksploateerimist, eriti tööintensiivsuse tõstmise teel, mis omakorda viib töötaoleku suurenemisele ja õnnetusjuhtumite arvu kasvule kapitalistlikes ettevõtteis. Ainuüksi 1951. aasta jooksul registreeriti Ameerika tööstuses üle 2 miljoni õnnetusjuhtumi.

Isegi kodanliku statistika ametlikud, suuresti vähendatud andmed näitavad kapitalistlike maade tootmisaparaadi määratu suurt alakoormatust sõjajärgsel perioodil. Ameerika Ühendriikides on sõjajärgsetel aastatel tootmisaparaadi koormatus reas tööstusharudes tunduvalt vähenenud. Näiteks oli söetööstuse tootmisaparaadi koormatus 1947. aastal 80%, 1949. aastal 56%, malmivalamise tööstuses 1947. aastal 91%, 1949. aastal 78%. Ameerika Ühendriikide vaguniehitustööstuse ettevõtted töötasid 1950. aastal ainult 70 protsendiga oma tootmisvõimsusest. Inglismaal töötavad peamiste rajoonide masinaehitustööstuse ettevõtted käesoleval ajal mitte rohkem kui 60—70 protsendiga oma tootmisvõimsusest; ettevõtteis, mis toodavad elekter-majapidamisriistu, ei ületa koormatus 75 protsenti võimsusest. Määratu suur

alakoormatus on inglise puuvillatööstuses ja teistes tsiiviilelanikkonna tarbeid rahuldavais tööstusharudes. Itaalias oli laevaehituse ja traktoritööstuse koormatus 1952. aastal kõigest 50%, ettevõtteid tööpinkide ja seadmete tootmise alal kasutati aga kõigest 65% ulatuses. Prantsusmaal lühendati töönädalat siiditööstuses 20—24 tunni, Norras töötavad tekstiilvabrikud 2—3 päeva nädalas. Ettevõtete krooniline alakoormatus, määratu suured alalised töötute armeed on kapitalismi vältimatud kaaslased kapitalismi üldkriisi perioodil

Täielikult ja osaliselt töötute arv on kapitalistlikus maailmas üle 45 miljoni inimese. Ülemaailmse Ametiühingute Föderatsiooni andmete järgi on kapitalismimaades osaliselt ja täielikult töötuid: Ameerika Ühendriikides umbes 13 miljonit, Prantsusmaal umbes 3 miljonit, Itaalias üle 5,5 miljoni, Lääne-Saksamaal 3 miljonit, Hollandis 250 tuhat, Belgias üle 300 tuhande, Taanis 150 tuhat inimest. Jaapani Kommunistliku Partei andmetel on töötute arv Jaapanis üle 10 miljoni inimese.

Kapitalistlike maade majandusliku arenemise tempo muutub üha aeglasemaks. Imperialistliku leeri juhtival maal — Ameerika Ühendriikides — oli tööstusliku tootmise keskmise aastase juurdekasvu tempo 20 aasta vältel (aastail 1929—1949) umbes 2%. Samal ajavahemikul oli tööstusliku toodangu keskmine aastane kasv NSV Liidus 20%.

Kapitalistlike maade tootmise arenemise mahajäämüst NSV Liiduga võrreldes iseloomustavad eredalt seltsimees Malenkovi poolt Kommunistliku Partei XIX kongressil toodud järgmised andmed:

Tööstustoodangu kasv NSV Liidus ja kapitalistlikes maades aastail 1929—1951

(protsentides 1929. aasta suhtes)

	1929	1939	1943	1946	1947	1948	1949	1950	1951
NSV Liit	100	552	573	466	571	721	870	1082	1266
Ameerika Ühendriigid	100	99	217	155	170	175	160	182	200
Inglismaa	100	123	Andm.	112	121	135	144	157	160
Prantsusmaa	100	80	ei	63	74	85	92	92	104
Itaalia	100	108	avald.	72	93	97	103	118	134

Nagu ülaltoodud andmetest nähtub, oli tööstusliku tootmise maht NSV Liidus 1951. aastal, võrreldes 1929. aastaga, peaaegu 13 korda suurem. Ameerika Ühendriikide tööstuslik tootmine aastail 1929—1939 tammus paigal; 1943. aastaks tõusis ta sõjalise tootmise järsu suurendamise arvel teise maailmasõja ajal, alanes siis tunduvalt ja tõusis 1950. aastast alates uuesti ainult militarismi kasvu ja sõjatööstuse ülemäärase laiendamise tagajärjel korea rahva vastu arendatava sõja vajadusteks; tööstuslik tootmine kasvas 1951. aastal, võrreldes 1929. aastaga, kahekordseks.

Inglismaa tööstustoodang kasvas selle aja jooksul kõigest 60%, reas teistes Lääne-Euroopa kapitalistlikes maades aga tammub tööstus 1929. aasta taseme ümber.

Printsiipiaalne erinevus kapitalistlike riikide ja Nõukogude Liidu arenemises tuleneb kaasaegse monopolistliku kapitalismi ja sotsialismi vastupidistest majanduslikest alustest ja vastupidistest põhilistest majandusseadustest.

J. V. Stalin õpetab, et kaasaegse kapitalismi põhilise majandusseaduse peamised jooned on maksimaalse kapitalistliku kasumi kindlustamine antud maa rahvastiku enamuse ekspluateerimise, laostamise ja pauperiseerimise teel, teiste maade, eriti mahajäänud maade rahvaste orjastamise ja süstemaatilise paljaksriisumise teel, lõpuks, sõdade ja rahvamajanduse militariseerimise teel, mida kasutatakse kõige kõrgemate kasumite kindlustamiseks.

Sotsialistliku tootmisviisi arenemise aluseks on kapitalismist täiesti lahkuminev, printsiipiaalselt erinev põhiline majandusseadus. Sotsialismi põhilise majandusseaduse olulisteks joonteks on, nagu õpetab J. V. Stalin, kogu ühiskonna järjest kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste maksimaalse rahuldamise kindlustamine sotsialistliku tootmise pideva suurendamise ja täiustamisega kõrgeima tehnika baasil.

Kapitalismi suureneva roiskumise ja parasiitlikkuse peamiseks näitajaks sõjajärgsetel aastatel on kapitalistlike maade majanduse ja kogu ühiskondlik-poliitilise elu üha kasvav militariseerimine. Ameerika Ühendriikide sõjalised kulutused suurenesid 1 miljardilt dollarilt 1937/1938. eelarveaastal 58,2 miljardi dollarini 1952/1953. aastal; praegusel ajal moodustavad need kulu-

tused 74% Ameerika Ühendriikide eelarvest, kuna aga 1937/1938. aastal nende sõjalised kulutused moodustasid 14% eelarvest.

Ameerika Ühendriikide survele militariseeruvad üha enam ka teised kapitalistlikud maad. Seal suurendatakse relvastatud jõudude kontingente, pikendatakse sõjaväeteenistuse aega ja tõstetakse sõjalisi kulutusi. Inglismaal suurenesid otsesed sõjalised kulutused 197 miljonilt naelsterlingilt 1937/1938. eelarveaastal 1634 miljoni naelsterlingini käesoleval eelarveaastal, ja moodustavad nüüd 34% kogu eelarvest, võrreldes 17 protsendiga sõjaeelsel perioodil. Prantsusmaal on sõjalised kulutused, kaasa arvatult „räpase sõja“ finantseerimine Vietnamis, kasvanud 750 miljardilt frangilt 1951. aastal 1400 miljardi frangini 1952. aastal. Ühendriikide relvastatud jõudude koguarv ulatus 3 miljoni 852 tuhande meheni, sealhulgas 1 miljon 580 tuhat maajõude, üle 1,3 miljoni õhujõude ja üle 1 miljoni merejõude. Inglismaa relvastatud jõud on ametlike andmete järgi 958 000 meest.

Militarismi juured peituvad kaasaegse kapitalismi loomuses eneses. V. I. Lenin ja J. V. Stalin õpetavad, et imperialismi „iseloostab tema majanduslikelt põhiomadustelt vähim rahu- ja vabadusarmastus ning militarismi suurim ja üldine arenemine“,¹ et „imperialism ei saa elada ilma vägivalda ja röövimiseta, ilma vere ja tulistamiseta. Selleks ta ongi imperialism.“² Kapitalistlikele monopolidele on sõda eelkõige tohtu rikastumise vahend, neid lõhestavate vastuolude lahendamise meetod. J. V. Stalin märkis, et „kapitalism oma imperialistlikus faasis on selline süsteem, mis peab sõda rahvusvaheliste vastuolude lahendamise seaduslikuks meetodiks, — kui mitte juriidiliselt seaduslikuks, siis sisuliselt seaduslikuks.“³

Relvastumise võidujooks ja militarism annavad end tunda kõigis kapitalistlike maade poliitilise ja majandusliku elu avaldustes. Militarismi mõll on suurel määral kaasa aidanud kapitalistlike maade raha- ja krediidisüsteemi roiskumise mitmesuguste vormide, näiteks krooni-

¹ V. I. Lenin, Valitud teosed, II kd., lk. 293.

² J. V. Stalin, Teosed, IX kd., lk. 190.

³ Seltsimees Stalini jutuaamine ameerika ajalehetrusti „Scripps-Howard Newspapers“ esimehega hr. Roy Howardiga 1. märtsil 1936. aastal. Partizdat 1936, lk. 8.

lise inflatsiooni, kapitalistlike valuutade väärtuse languse, tunduva puudujäägiga riigieelarvete, riigivõla kasvu, pangahoiuste ulatusliku kasutamise arenemiseks mitte tööstuse ja kaubanduse krediteerimiseks, vaid riigi obligatsioonide omandamiseks pankade poolt.

Ameerika Ühendriikide riigivõlg oli 1950/1951. eelarveaastaks kasvanud sõjaeelsega võrreldes 260,3 miljardi dollarini, s. o. 6,2-kordseks, Inglismaa riigivõlg oli kasvanud 3,7-kordseks, Prantsusmaa riigivõlg 11,3-kordseks, Itaalia 23-kordseks. Ameerika Ühendriikide kodanlus saab ainult riigivõla protsentidena 6 miljardit dollarit aastas.

Hoolimata laiatarbekaupade massi vähenemisest ja kodanluse jooksvate arvete kasvust pankades, mis põhjustab sularahata maksekäivate kasvu, on ringleva raha mass suurenemas. 1952. aasta algul oli Ameerika Ühendriikides ringleva raha hulk 26,3 miljardit dollarit, 1939. aastal aga oli see 6,4 miljardit. Ringleva raha hulk oli 1950. aasta lõpul 1937. aastaga võrreldes suurenenud: Inglismaal 2,8-kordseks, Belgias 4-kordseks, Prantsusmaal 16,9-kordseks, Itaalias 64,2-kordseks, Jaapanis 163-kordseks, Kreekas 270-kordseks; see on viinud raha ostujõu vähenemiseni, reaalpalka langemiseni.

Militarism ja inflatsioon hoogustasid kapitalistlike riikide rahvusliku tulu ümberjaotamise protsessi kodanluse kasuks, tööliklassi, talurahva ja kõigi töötajate kahjuks. Militarismi kasv rikastas kuulmatul kombel monopoliste, kes saavad sõjaliste tellimuste pealt maksimaalseid kasumeid. Isegi ametlike vähendatud andmete järgi suurenesid Ameerika Ühendriikide kapitalistlike monopolide kasumid 3,3 miljardilt dollarilt 1938. aastal 42,9 miljardi dollarini 1951. aastal, s. o. 13-kordseks.

Kapitalistlike maade majanduse üleviimine sõjarööbastele viib töötavate rahvahulkade viletsuse kasvule ja majanduslikule kaosele. Seltsimees Stalin märgib, et viia maa majandus sõjamajanduse rööbastele „tähendab anda tööstusele ühekülgne, sõjaline suund, kõigiti laiendada sõjaks vajalike esemete tootmist, mis ei ole seotud elanikkonna tarbimisega, kõigiti kitsendada elanikkonnale tarbeesemete tootmist ja eriti turustamist, — järelikult, vähendada elanikkonna tarbimist ja viia maa majanduskriisi lävele.“¹

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 530.

Militariseerimise kasv kutsus välja kapitalistlike riikide eelarvetes sõjaliste kulutuste määratud suurenemist. Põhiliseks allikaks, millest kaetakse kodanlike valituste sõjalisi kulutusi, on järjest suurenevad maksud, millede raskus veeretatakse töötajate õlgadele. Ameerika Ühendriikide elanikkonnalt võetavad otsesed maksud kasvasid käesoleval eelarveaastal, isegi arvesse võttes valuuta väärtuse langust, enam kui 12-kordseks. Lääne-Euroopa maades, kus maksukoorem oli ka enne sõda üsna tunduv, suurenesid maksud samal ajal Inglismaal 2-kordseks, Prantsusmaal 2,6-kordseks, Itaalias 1,5-kordseks. Kui otsesed ja kaudsed maksud neelasid aasta tagasi umbes ühe kolmandiku ameerika ja inglise tööliste palgast, siis 1952. aastal nad moodustavad juba ligikaudu poole palga. Ekspluateerimise kõvenemise ja maksude ning hindade kasvu tagajärjel on töötajate olukord vahetpidamata halvemaks muutumas. Prantsusmaal ja Itaalias on tööliste reaalpalk 1952. aastal vähem kui pool sõjaeelsest tasemest. Elukallidus on Ameerika Ühendriikides 1939. aastaga võrreldes peaaegu 3-kordseks kasvanud.

Maksimaalsete kasumite saamiseks ajavad kapitalistlikud monopolid hindade tõstmise poliitikat, külmutades samal ajal palku; seevastu Nõukogude Liidus kindlustab stalinlik poliitika hindade pideva languse. Hindade taseme tõstmisest kapitalistlikes maades räägivad selget keelt järgmised andmed, mis seltsimees Mikojan tõi ette Kommunistliku Partei XIX kongressil:

Tähtsamate toiduainete hindade tase 1952. aastal protsentides, võrreldes hindadega 1947. aasta lõpul

Kaupade nimetus	NSV Liit	Ameerika Ühendriigid	Inglismaa	Prantsusmaa
Leib	39	128	190	208
Liha	42	126	135	188
Või	37	104	225	192
Piim	72	118	130	174
Suhkur	49	106	233	376

Kui ajavahemikul 1947. aasta lõpust 1952. aasta alguseni leiva hind Ameerika Ühendriikides tõusis 28%, Inglismaal 90%, Prantsusmaal üle kahe korra, siis Nõuko-

gude Liidus alanes leiva hind selle aja jooksul kaks ja pool korda.

Kui liha hind sellel perioodil tõusis Ameerika Ühendriikides 26%, Inglismaal 35%, Prantsusmaal 88%, siis Nõukogude Liidus alanes liha hind rohkem kui kaks korda.

Kapitalistliku majanduse militariseerimine viib disproportsioonide suurenemisele rahvamajanduses sõjatööstuse ja tsiviiltööstuse vahel, tootmise ja töörahvahulkade tarbimise vahel. Militariseerimine soodustas aastail 1950—1951 kapitalistlike maade tööstustoodangu mahu teatavat kasvu. Kuid toodang kasvas ainult sõjalise tootmisega seotud tööstusharudes; tsiviiltoodangu väljalase aga kahanes neil aastail edasi. Ameerika Ühendriikides, Inglismaal ja teistes kapitalismimaades viib relvastatud jõudude mitmekordistumine ja relvastumise võidujooks, nagu ütles J. V. Stalin, „sõjatööstuse arendamisele, tsiviiltööstuse vähendamisele, suurte tsiviilehituste seismajätmisele, maksude tõstmisele, laiatarbekaupade hindade tõstmisele.“¹

Niisiis vähendab sõjalise tootmise kasv tsiviiltoodangu tootmist ja tarbimist ning kisub töötajate elatustaseme veelgi madalamaks.

Asjaolu, et kaasaegne kapitalism ajab taga maksimaalseid kasumeid, määrab kapitalistide suhtumise tehnilisse progressi. J. V. Stalin märgib, et kapitalism on uue tehnika poolt, kui see töötab talle suurimaid kasumeid. Kapitalism on uue tehnika vastu ja käsitsi töötamisele ülemineku poolt, kui uus tehnika ei tööta enam suurimaid kasumeid.

Kaasaegsed leiutused ja avastused on loonud uusi suuri võimalusi edasiseks tehniliseks progressiks, kuid kapitalistlikud monopolid, taotledes kõrgete hindade ja maksimaalsete kasumite säilitamist, ilmutavad üha suurenevat tendentsi pidurdada tehnika progressi neis tööstusharudes, mis toodavad tsiviiltarbimise esemeid. Kuna monopolistid saavad kõige enam tulu sõjatehnika tootmisest, siis ei rakenda nad kaasaegseid teaduse saavutusi esmajärjekorras mitte inimese teenistusse, vaid tootlike jõudude purustamise, inimeste hävitamise teenistusse. Sisepõlemismootori täiustamine, reaktiivtehnika

¹ J. V. Stalin, Jutuajamine „Pravda“ kirjasaatjaga. Tallinn, 1951, lk. 4.

areng, aatomienergia kasutamine, uute metallisulamite ja teraseliikide loomine, kõik see leiab kõige laiemat, pahatihti aga ka eksklusiivset rakendamist ainult sõjatööstuses.

Meie sotsialistlikus ühiskonnas on loodud kõik pideva tehnilise progressi tingimused. J. V. Stalin märgib, et mitte kusagil ei kasutata masinaid nii meelsasti kui NSV Liidus, sest masinad säästavad ühiskonnale töövaeva ja kergendavad tööliste tööd, ja kuna NSV Liidus ei ole tööpuudust, siis kasutavad töölisel rahvamajanduses masinaid väga hea meelega.

Kapitalismi üldkriisi süvenemise tähtsaks näitajaks nii teise maailmasõja ajal kui ka sõjajärgsel perioodil on monopolistliku riigikapitalismi kasv. Kiirendatud tempos toimub riigiaparaadi edasine allutamine monopolidele, ta muutmine monopolide otseseks relvaks. Analüüsides monopolistliku riigikapitali olemust, kirjutas V. I. Lenin 1917. aastal eessõnas oma kuulsa teosele: „Riik ja revolutsioon“: „Imperialistlik sõda on erakordselt kiirendanud ja teravdanud monopolistliku kapitalismi monopolistlikuks riigikapitalismiks muutmise protsessi. Töörahvahulkade hirmus rõhumine riigi poolt, mis aina tihedamini ja tihedamini sulab ühte kapitalistide kõikvõimsate liitudega, muutub üha koletuslikumaks. Eesrindlikud riigid muutuvad — me kõneleme nende „tagalast“ — töölistele sõjalise sunnitöö vanglaiks.“¹

Me leiame monopolistliku riigikapitalismi iseloomustuse Kommunistliku Partei Ulevenemaalise Aprillikonverentsi otsustest, kus on öeldud, et monopolistliku kapitalismi üleminekul monopolistlikule riigikapitalismile kaasneb möödapääsmatult „töörahvahulkade ekspluateerimise intensiivistumine, rõhumise tugevnemine, ekspluateerijaile osutatava vastupanu raskemaks muutumine, reaktsiooni ja sõjalise despotismi kõvenemine“, ja et see üleminek ühtlasi viib paratamatult suurkapitalistide kasumite tohutu suurele kasvule kõigi teiste elanikkonna kihtide kulul, töörahvahulkade ikestamisele paljudeks aastakümneteks kapitalistidele makstava andamiga miljardiliste laenuprotsentide tasumise näol.“²

¹ V. I. Lenin, Valitud Teosed, II kd., lk. 110.

² VSDT(b)P seitsmenda konverentsi („Aprillikonverentsi“) protokollid. Partizdat. Moskva 1934, lk. 234—235.

Monopolistlik riigikapitalism on säärane kapitalism, mille tingimustes tootmise kapitalistlik ühiskonnastamine on jõudnud oma kõrgeimale astmele ja riigiaparaat allub kapitalistlikele monopolidele, kapitalistide erategevus aga, mille eesmärgiks on maksimaalsete kasumite saamine, toimub üha suuremas ulatuses riigivõimu ja riigiaparaadi ärakasutamise kaudu. Näiteks kapitali väljavedu ja väliskaubandus teostuvad kaasaegsetes kapitalistlikes riikides tunduval määral riigiaparaadi kaudu. Nii olid Ameerika Ühendriikide kapitalimahutused välismaale (miljardites dollarites) 1945. aastal 16,8, 1949. aastal 32,8 (sealhulgas moodustasid riigi enese mahutused 1945. aastal 2,1 ja 1949. aastal 13,5). Sõda ja selle laastavad tagajärjed aitavad kaasa monopolistliku riigikapitalismi kasvuks, mis ei vii majanduse plaanipärasele arenemisele, vaid anarhia kõvenemisele kapitalistlikus tootmises. Tootmise kapitalistlik reguleerimine — üksikute majandusharude muutmine riigimonopoliks, riiklike tellimuste andmine, hindade kindlaksmääramine, defitsiitsete toor- ja kütteainete arvestus ning jaotamine — ei toimu rahva, vaid suurmonopolistide huvides, töötajate ja väike- ning keskettevõtjate kulul. Seda reguleerimist teostavad kõige suuremad monopolistid, kes on haaranud enda kätte ministriumid, mitmesugused riiklikud komiteed ja departemangud. Kaasaegne kodanlik riik on finantsoligarhia diktatuur. J. V. Stalin märgib, et „kapitalismi tingimustes... ei määra valitsusi ametisse rahvas, vaid Rothschildid ja Stinnesid, Rockefellerid ja Morganid.“¹

Monopolistlik riigikapitalism avaldub eriti tugevalt Ameerika Ühendriikides, kus kõige suuremad miljardäride ühendused — Morgani, Rockefelleri, Melloni, Duponti ja teiste omad, mis on omavahel tihedalt seotud mitte üksnes majanduslike, vaid ka perekondlike sidemetega, kasutavad riigiaparaati häbenematult oma röövellikes huvides, piiritu kasusaamise eesmärgil.

Kui riigiaparaadi allutamine käputäiele kapitalistidele sai võimalikuks selletõttu, et majandusliku võimsuse kontsentreerumine kõige suuremate rahandus- ja tööstusmagnaatide kätte enneolematult kasvas, siis selle allutamise vajalikkus monopolistlikule kapitalile on dik-

¹ J. V. Stalin, Teosed, VI kd., lk. 113.

teeritud maksimaalse kasumi tagaajamisest ja klassivas-
tuolude enneolematust teravnemisest kapitalismi üld-
kriisi perioodil.

Ameerika Ühendriikide monopolistlikus kapitalismis
on kaasaegse kapitalismi elajalik ja parasiitlik loomus
tulnud nähtavale nagu ei kusagil mujal. Tootmise kasv
ja väljaveo suurendamine said Ameerika Ühendriikides
võimalikuks peaaegu eranditult sõdade ajal või nendeks
ettevalmistuse tegemise ajal, töötamine sõja
vajadusteks sai Ameerika miljardä-
ride ja miljonäride kolossaalse rikas-
tumise põhiliseks allikaks. Ameerika impe-
rialism esineb maailma imperialistliku reaktsiooni ja fa-
šismi alussambana: ta tungib metsikult oma maailmavalit-
suse vägivaldse kehtestamise poole, ta on maailma kapi-
talistliku majanduse vapustuste keskpunktiks, kapita-
lismimaailma majandusliku kaose peamiseks kandjaks.
Ameerika on praegu nagu ei kunagi varem kogu kapita-
listliku maailma suurim ekspluateerija rahanduse alal.

Kapitalismi üldkriisi teravnemine on viinud kapitalist-
like riikide reaktsioonilise poliitika kõvenemisele. Selle
veenvaks näiteks on Ameerika Ühendriikide välispolii-
tika agressiivne kurss, mis avaldub kurikuulsas „Trumani
doktriinis“ ja „Marshalli plaanis“, sadade baaside loo-
mises mere-, õhu- ja maavägedele kõigil mandritel ja
ookeanidel, agressiivses Põhja-Atlandi blokis, jultunud
vahelesegamises teiste maade siseasjadesse, röövellikus
vallutussõjas Korea Rahvademokraatliku Vabariigi
vastu, Lääne-Saksamaa ja Jaapani forsseeritud militari-
seerimises, relvastuse saatmises Ameerika imperialismi
satelliitidele, paljude maade orjastamises nende „abista-
mise“ ettekäändel. Oma Ameerika peremeeste näpunäi-
dete järgi on Prantsusmaa võimumehed asunud organi-
seerima alatuid provokatsioone Prantsusmaa Kommunist-
liku Partei, prantsuse rahva rahvuslike huvide tõelise
kaitsja vastu.

Ameerika Ühendriikide valitsevad imperialistlikud
ringkonnad teostavad maa fašiseerimise poliitikat. Käes-
oleval ajal on Ameerika Ühendriikide Kommunistliku
Partei 80 liidrit kas vanglas või kohtu all. Ameerika
Ühendriikide valitsevad ringkonnad püüavad hävitada
töölisorganisatsioone ja ülddemokraatlikke organisatsi-
oone nii Ameerika Ühendriikides kui ka teistes kapita-

lismimaades. See kõik ei kõnele aga kapitalismi jõudude kasvust, vaid kapitalismi nõrkusest, kapitalismi vastuolude süvenemisest.

Ameerika töötajate poliitiline teadlikkus ja aktiivsus kasvab. Ameerika Ühendriikide töölised astuvad üha aktiivsemalt välja oma materiaalse olukorra kaitseks, oma õiguste eest, rahu eest, sõjaõhutajate vastu. Töölisklassi aktiivsuse näitajaks on streigiliikumise kasv kogu maal. Näiteks, kui enne sõda streikis Ameerika Ühendriikides 5 aasta jooksul (aastail 1935—1939) 5,6 miljonit inimest, siis 5 aasta jooksul (aastail 1945—1949) pärast sõda streikis üle 15 miljoni inimese; 1951. aasta jaanuarist sama aasta oktoobrini leidis aset 4065 streiki. Streigid on hakanud haarama Ameerika Ühendriikides järjest suuremaid tööliste hulki; neid iseloomustab pikk kestus ja streikijate visadus ning järeleandmatus oma nõudmistele kaitsmisel.

Kõigis kapitalistlikes maades võtab iga päev suuremat hoogu rahvahulkade võitlus relvastumise võidujooksu vastu, imperialistide uue maailmasõja ettevalmistamise vastu, kapitali pealetungi vastu töötajate elatustasemele. 1951. aastat iseloomustab töölisliikumise tõus kõigis kapitalismimaades, esmajoones Itaalias ja Prantsusmaal, samuti Jaapanis, Inglismaal, Hispaanias ja teistes maades. Jaapanis võttis 1951. aastal streikidest osa üle 6 miljoni inimese. Prantsusmaal toimus 1951. aasta esimese kümne kuu jooksul 2600 streiki. Töölisklassi võitluse suurem hoog annab tunnistust klassivastuolude teravnemisest, revolutsioonilise kriisi valmimisest kapitalistlikes maades.

Töölisklassi võitlus kapitalismimaades kasvab parempoolsete sotsialistide lõhestustöö kiuste. Parempoolsed sotsialistid on tööliklassi õelaimad vaenlased, imperialismi agentuur töölisliikumises; nad reedavad tööliklassi huve, aitavad aktiivselt kaasa oma maade allutamiseks Ameerika imperialistidele. Nad õigustavad kapitalismi, „põhjendavad“ militarismi ja sõdade vajalikkust. Nad on otsesed kaasosalised kõigis imperialistide röövlitegudes ja väljaastumistes töötajate vastu, nad on rahu, demokraatia ja rahvaste vabaduse verivaenlased, oma pärisperemeeste, Ameerika imperialistide poliitika jutlustajad. Parempoolsete sotsialistide abita ei oleks Ameerika imperialistid saanud teostada „Marshalli plaani“ vallutus-eesmärke, organiseerida agressiivset Põhja-Atlandi

blokki ega maha suruda rahvaste rahvuslikku vabadusliikumist. Igasugused parempoolsete sotsialistide rahvusvahelised nõupidamised ja organisatsioonid on kogunemiskohtadeks salakuulajatele ja provokaatoritele, kes on kutsutud kaitsma imperialistide agressiivseid plaane, pidama võitlust demokraatliku leeri maadega ja maha suruma demokraatlikke jõude kapitalismimaades. Parempoolne sotsiaaldemokraatia on töölisklassi keskel kapitalismi alustoeks uute sõdade ja interventsioonide ettevalmistamisel.

Kuid parempoolse sotsiaaldemokraatia mõju töölisklassile on ometigi vähenemas. Loendamatu hulk ülespuhutud ning uduseid deklaratsioone „demokraatlikust sotsialismist“ ja mitmesugused parempoolsete sotsialistide lubadused ning ennustused on häbiväärselt läbi kukkunud. Parempoolsete sotsialistide „sotsialistlik ideoloogia“ on läbimas kriisi, mis on osa kapitalismi üldkriisist. „...Kapitalismi väljasuremise ajastu,“ kirjutab J. V. Stalin, „on ühtlasi ka ajastu, millal välja sureb sotsiaaldemokratism töölisliikumises.“¹

Sõjahüsteeria ägedamaks muutumine ja fašistlike valitsemismeetodite üha ulatuslikum kasutamine antidemokraatlikus leeris on selle leeri nõrkuse näitlikuks tunnistuseks. Oma agressiivse riisumispoliitikaga Ameerika imperialism mitte ainult kasvatab rahvaste viha ja vaenu enda vastu, vaid suurendab ka olemasolevaid vastuolusid imperialistlikus leeris, eelkõige vastuolusid Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahel.

Kui suurel määral Ameerika Ühendriikide monopolistide vallutuspoliitika õõnestab kord-korralt Inglise imperialismi positsioone, see nähtub kas või järgmistest üksikutest andmetest.

Kaupade ja kapitali ekspordi kaudu Ameerika Ühendriikide monopolistid kimbutavad Inglismaad kõigis ta „mõjusfäärides“ ja isegi ta oma dominioonides. Kanadas tõusis Ameerika Ühendriikide osatähtsus välismaiste kapitalimahutuste alal 25 protsendilt 1914. aastal 74 protsendini 1949. aastal, Inglismaa osa aga langes vastavalt 71 protsendilt 22 protsendini. Praegu ulatub Ameerika Ühendriikide erikaal välismaiste kapitalimahutuste alal Kanadas 80 protsendini. Ameerika mustade metallide ja

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 165.

nende toodete väljavedu Kanadasse kasvas 128 miljonilt dollarilt 1939. aastal 1146 miljoni dollarini 1951. aastal. Viimastel aastatel suurenes Ameerika Ühendriikide väljavedu Indiasse 2,5 korda, Ameerika Ühendriikide ekspordi osatähtsus Lõuna-Aafrika Liidus kasvas aga peaegu 9-kordseks. Pärast teist maailmasõda halvenes järevalt Inglismaa olukord maailma tekstiilturul. Kui Briti tekstiiltoodete eksport moodustas 1939. aastal 28% maailma tekstiiltoodete ekspordist, Ameerika Ühendriikide osa aga ei ületanud 4 protsenti, siis 1948. aastal moodustas tekstiiltoodete eksport Ameerika Ühendriikidest 40%, Briti ekspordi osa oli aga kõigest 14% maailma tekstiiltoodete ekspordist. Viimasel ajal leiavad inglise tekstiilkaubad tugevaimat konkurentsi odavamate jaapani tekstiilkaupade poolt. Inglismaa on kaotamas oma positsiooni ja turgusid Lähis- ja Kesk-Ida maades, kus Ameerika kapital on tunduvalt suurendanud oma aktiivsust. Nafta on siin üheks võitluse peaobjektiks. Selles võitluses on Inglismaa positsioonid nõrgemaks jäämas. Enne teist maailmasõda kontrollis Inglismaa selles rajoonis üle 80% naftatoodangust, Ameerika Ühendriigid aga ainult 13%. Pärast sõda toimus naftaressursside ümberjaotus. Ameerika kompaniide osa Lähis- ja Kesk-Ida maade naftatootmises tõusis 1951. aastal 70 protsendini. Inglismaa positsioonide tõsine nõrgenemine selles võitluses on seotud Iraani nafta kaotsimine kuga.

Sõja ajal ja pärast sõda tugevnes kapitalistlike maade majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtlus veelgi. Oma elanikkonna intensiivsema eksploateerimise ja teiste maade paljaksriisumise ning nende majanduse õõnestamise alusel nihkus Ameerika Ühendriikide monopolistlik kapital teiste kapitalistlike maadega võrreldes tunduvalt ettepoole. Ta haarab tooraineressursid ja müügiturud asumaades, tungib Inglismaa ja Prantsusmaa majandusse, surub Jaapanit ja Lääne-Saksamaad okupatsioonirežiimi ikkesse.

Kuni on olemas imperialism, kapitalistliku arenemise ebaühtlus ja vastuolud imperialistlikus leeris, seni jääb jõusse Lenini tees selle kohta, et imperialism tekitab paratamatult sõdu, et imperialism ei saa elada ilma sõdadeta ja rahvaste riisumiseta. Imperialistide vahel ei saa olla mingisuguseid kestvaid ja kindlaid liite. Imperialistide ühinemise võimaluste ülehindamine ja nende oma-

vaheliste vastuolude alahindamine on marksismile-leni-
nismile võõras. Uhe sellise väära seisukoha kohta, mida
esindas G. V. Tšitšerin, tolelaegne välisasjade rahvako-
missar, ütles seltsimees Stalin 1921. aastal VK(b)P X
kongressil: „... Sm. Tšitšerin kaldub eitama vastuolusid
imperialistlike riikide vahel, ülehinnates imperialistide
rahvusvahelist ühendust ja silmapaari vahele jättes, ala-
hinnates neid sisemisi vastuolusid imperialistlike rüh-
made ja riikide vahel, mis eksisteerivad ja tekitavad
sõdasid (Prantsusmaa, Ameerika, Inglismaa, Jaapan jt.).
Ta on ülehinnanud imperialistliku ladviku ühinemise
momenti ja alahinnanud selles „trustis“ olemasolevaid
vastuolusid.“¹

Kapitalistlike riikide vahel on vastuolusid, nende vahel
käib võitlus mõjusfääride pärast, kaupade müügiturgude
ja tooraineallikate pärast, kapitalide rakendusfääride,
strateegiliste baaside ja poliitiliste mõjusfääride pärast.
Neil vastuoludel on sügavale ulatuv, lepitamatu iseloom.
Need vastuolud ja kapitalismi leeris toimuv võitlus
õõnestavad maailma kapitalismi ja aitavad kaasa impe-
rialistlike kiskjate nõrgendamiseks.

Ei saa tähele panemata jätta vastuolude kasvamist ja
teravnemist imperialismi leeris kapitalistlike riikide va-
hel, eriti Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel. Kui
Inglise imperialism väljuski sõjast nõrgestatuna, on tal
kapitalistlikus maailmas ikka veel tähelepanuväärivaid
positsioone, ja ta ei loovuta neid Ameerika Ühendriikide
kapitalistidele ilma võitluseta. Inglismaa, Prantsusmaa
ja teiste maade kodanlus ei kavatse loovutada Ameerika
Ühendriikide monopolidele oma sõjalisi baase, asumaid,
tooraineallikaid, müügiturge ega kapitali rakendus-
sfääre. Omakorda ei saa Lääne-Saksamaa ega Jaapan
leppida Ameerika okupatsioonirežiimiga, mis aheldab
nende maade kogu elu. Imperialismirinde väline ühtsus
ei tee olematuks ta sügavaid sisemisi vastuolusid ega
võitlust tooraineallikate, müügiturgude ja kapitali raken-
dussfääride pärast. „Väliselt oleks nagu kõik „korras“:
Ameerika Ühendriigid on pannud Lääne-Euroopa, Jaa-
pani ja teised kapitalistlikud maad istuma näljapaiukile;
Saksamaa (Lääne-Saksamaa), Inglismaa, Prantsusmaa,
Itaalia ja Jaapan, sattunud Ameerika Ühendriikide

¹ J. V. Stalin, Teosed, V kd., lk. 39.

küünte vahele, täidavad kuulekalt Ameerika Ühendriikide käske. Kuid poleks õige arvata, et see „korrasolek“ võib kesta „igavesest ajast igavesti“, et need maad sallivad lõputult Ameerika Ühendriikide võimu ja iket, et nad ei püüa välja rabelda ameerika orjusest ja astuda iseseisva arenemise teele.“¹

See asjaolu on otsustava tähtsusega kapitalismi üldkriisi kogu edasisele arenemisele, sest ta näitab imperialistlike maade vahel sõdade paratamatust.

Rahuleeri tekkimine ja rahvaste võimas rahuliikumine on tundemärgiks, et imperialism on pärast teist maailmasõda nõrgemaks jäänud.

Rahu, demokraatia ja sotsialismi jõud ületavad tunduvalt imperialistlike sõjaõhutajate jõude. Töölisklassile seisab peamine oht praegu oma jõudude alahindamises ja imperialistliku leeri jõudude ülehindamises. Demokraatia- ja sotsialismileeri võimsuse määrab NSV Liidu ja teiste selle leeri maade võimsus ning asjaolu, et selle leeri võitlus rahu eest, uue sõja vältimise eest leiab kõigi maailma rahvaste hulgas laialdast toetust. Kapitalistlike maade töötajate võitlus militarismi vastu, koloniaalrahvaste võitlus vabanemise eest, maailma rahvaste võitlus demokraatia eest, fašismi taassündimise vastu — kõik see annab tunnistust demokraatia- ja sotsialismileeri jõust. Demokraatliku, imperialismivastase leeri jõud on kasvanud ka kommunistlike parteide määratu suure tugevnemise tagajärjel kõigis maailma maades, sealhulgas kapitalismimaades, eriti sellistes, nagu Itaalia ja Prantsusmaa. Itaalia Kommunistliku Partei, millel on 2,5 miljonit liiget, ja Prantsusmaa Kommunistliku Partei seljataga seisab nende maade töölisklassi enamus. Need parteid sammuvad oma maade demokraatlike ja patriootlike jõudude eesotsas. Kommunistlike parteide liikmete arv kõigis maades — ilma Nõukogude Liiduta — oli 1939. aastal 1 miljon 200 tuhat, 1950. aastal aga ületas see arv juba 18 miljonit.

Kommunistlike vennasparteide ja töölisparteide esindajate sõnavõttud partei XIX kongressil demonstreerisid marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi põhimõtete suurt elujaatavat jõudu ning NSV Liidu edu-

¹ J. V. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus. Tallinn 1953, lk. 71—72.

sammude määratu suurt mõju maailma revolutsioonilise liikumise arenemisele. Oma ajaloolises kõnes partei XIX kongressil rõhutas J. V. Stalin, et meile on eriti väärtuslik see usaldus, mida osutavad meie parteile teiste maade vennasparteid ja mis tähendab valmisolekut toetada Nõukogude Liidu Kommunistlikku Parteid tema võitluses rahvaste helge tuleviku eest, tema võitluses sõja vastu, tema võitluses rahu säilitamise eest.

J. V. Stalin märkis, et kodanlus — vabadusliikumise peavaenlane — on saanud teiseks, on tõsiselt muutunud, on muutunud reaktsioonilisemaks, on kaotanud sidemed rahvaga ja seega ennast nõrgendanud. On arusaadav, et ka see asjaolu peab kergendama revolutsiooniliste ja demokraatlike parteide tööd kapitalistlikes maades.

Varem lubas kodanlus endale liberaalitseda, kaitses kodanlik-demokraatlikke vabadusi ja lõi sellega endale populaarsust rahva hulgas. Nüüd ei ole liberalismist jäänud jälgegi.

Rahu, demokraatia ja sotsialismi leeri jõud kasvavad ja tugevnevad, sest see leer kaitseb õiglast võitlust rahu eest kogu maailmas. Võitlejaid rahu eest kogu maailmas innustavad J. V. Stalini targad sõnad: „Rahu säilitatakse ja kindlustatakse, kui rahvad võtavad rahu säilitamise enda kätte ja kaitsevad seda lõpuni.“¹

Kui kapitalismile on loomu poolest omane sõda ja vaen rahvaste vahel, siis sotsialismile on omane rahu ja sõprus rahvaste vahel. Nõukogude Liit ja Euroopa ning Aasia rahvademokraatia maad on huvitatud kindlast rahust, majanduslikust koostööst kõikide teistegi maadega. Nõukogude Liit teostab ka edaspidi NSV Liidu ja rahvademokraatia maade edasise tugevdamise ja majandusliku koostöö poliitikat, majandussuhete arendamise poliitikat kõikide maadega, kes soovivad arendada kaubandust võrdõiguslikkuse ja vastastikuse kasu põhimõtetel. Nõukogude Liidu rahupoliitika tuleneb sotsialistliku ühiskonnakorra kõige põhilisemaist, printsiipiaalsemaist põhialustest ja nõukogude rahva huvidest. Nõukogude Liidu rahupoliitika ei ole mingil määral tema nõrkuse tundemärgiks. „Kas võib olla mingisugust kahtlust selles, et kui imperialistid päästavad valla kolmanda maailma-

¹ J. V. Stalin, Jutuajamine „Pravda“ kirjasaatjaga, Tallinn 1951, lk. 8.

sõja, siis on see sõda hauaks mitte enam üksikuile kapitalistlikele riikidele, vaid kogu maailma kapitalismile.¹

Nõukogude Liit võitleb rahu eest, ta viib kindlalt ellu rahulike suhete joont kõikide maadega, kes näitavad üles koostöö tahet. Oma välispoliitikas lähtub ta V. I. Lenini ja J. V. Stalini seisukohtadest kahe süsteemi — sotsialismi ja kapitalismi — rahuliku kõrvuti-eksisteerimise võimalikkuse kohta.

„Kapitalismi ja kommunismi rahulik kõrvuti-eksisteerimine“, ütleb J. V. Stalin oma vastuses grupi Ameerika ajalehtede toimetajate küsimustele, „on täiesti võimalik vastastikuse koostöösoovi olemasolu korral, valmisoleku korral täita endale võetud kohustusi, võrdsuse ja teiste riikide siseasjadesse mittevaheselemise põhimõttest kinnipidamise korral.“

Kuid imperialistid kardavad rahulikku võistlust sotsialismiga ja otsivad seepärast abi sõjalistest avantüüridest. Mässides end üha enam lahendamatuks vastuoludesse, näevad nad pääsu ainult sõjas. Sõja ettevalmistamise eesmärgil imperialistid petavad töotajaid, kinnitades, et sõda on kriisist ja töötaolekust pääsemise abinõu.

„Maailm sipleb praegu“, väidab kodanlik Ameerika majandusteadlane Boulding, „tema enese poolt loodud koletisliku dilemma pihtide vahel: kas laiendada tarbimist sõja abil, või vähendada tootmist kriiside ja töötaoleku abil.“

Tegelikult on see väär-dilemma. Sõda on kasulik ainult monopolistidele, kes saavad sõjast kasumeid. Sõjalised avantüürid toovad imperialistidele ainult katastroofi. Sellest kõnelevad ajaloo õppetunnid, sellest kõnelevad esimene ja teine maailmasõda.

*

J. V. Stalini geniaalne teos „Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus“, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIX kongressi otsused, J. V. Stalini ajalooline kõne kongressi lõppistungil on eelseisva võitluse ja võitude suur programm, mis mobiliseerib kommunismi üles-

¹ G. M. Malenkov, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 32. aastapäev, Tallinn 1949, lk. 16.

ehitustööle ja innustab kogu maailma töotajaid võitluseks rahu eest rahvaste vahel, sõjaõhutajate vastu.

Kongressi poolt vastu võetud partei põhikirjas öeldakse: „Nüüd seisavad Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei peaülesanded selles, et ehitada üles kommunistlik ühiskond sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku teel, pidevalt tõsta ühiskonna materiaalsel ja kultuurilisel tasel, kasvatada ühiskonna liikmed internatsionalismi vaimus ja kõigi maade töörahvaga vennalike sidemete loomise vaimus, igati tugevdada Nõukogude kodumaa aktiivset kaitset tema vaenlaste agressiivse tegevuse vastu.“

Samal ajal, kui NSV Liit ja Euroopa ning Aasia rahvademokraatia maad lähevad edasi üha suurema õitsengu, üha õnnelikuma tuleviku poole, demonstreerib kapitalistlik majandussüsteem üha näitlikumalt oma parasiitlikust, oma roiskumist ja möödapääsmatut hukkumist.

Kapitalismi üldkriis, olles maailma kapitalismisüsteemi igakülgne kriis ja haarates nii kapitalistlike maade majandust kui ka nende poliitikat, vajutab kustutamatu pitseri kõigile kodanliku ühiskonna elukügedele.

Kapitalismi sügava roiskumise näitajaks on reaktsiooni kasv mitte ainult kapitalistlike maade poliitikas, vaid ka nende teaduses, kirjanduses ja kunstis. On käimas tehnilise progressi pidurdamine kapitalistlike monopolide poolt. Teadust ja tehnikat militariseeritakse igakülgset. Teadust ei panda teenima inimesi, vaid looma inimeste hävitamise vahendeid, inimese poolt loodud rikkuste purustamise vahendeid. Pärast teist maailmasõda oli verine Ameerika imperialism see, kes rikkus rahu, päästes valla riisumissõja Koreas. Ta pani toime koletislike kuritegusid inimkonna vastu, kasutades Koreas ja Hiinas bakterioloogilist ja keemilist relva.

Käiku on pandud kõige reaktsioonilisemad teooriad: kodanlik kosmopolitism, rassism, maltusiaanlus, geopolitika.

Kapitalism on muutunud suurimaks piduriks ühiskonna ja ta tootlike jõudude arenemise teel, ta on saanud ähvarduseks inimkonnale. Ja kui kapitalistlik kord püsibki veel paljudel maadel, siis tunduval määral ainult sellepärast, et reaktsioonilised jõud, kodanlik pealisehitus, teevad kõik selleks, et säilitada pehastunud kapitalistlikku baasi, ekspluateerijate võimu. Kapitalistlikes

maades, eelkõige aga Ameerika Ühendriikides, kasutab kodanlik riik töötajate mahasurumiseks mitte ainult kõiki vägivallavahendeid: armeed, politseid, sandarmeediat, vanglaid, kontsentratsioonilaagreid, seadusandlust ja kohtu- ning administratiivaparaati, vaid ka kõiki ideoloogilisi mõjutamisvahendeid rahvahulkade tüssamiseks: ajakirjandust, raadiot, kino, kooli, kirikut, teadust. Aga see kõik ei suuda peatada kapitalismi möödapääsmatu ja seaduspärase hukkumise protsessi.

Kapitalismi üldkriis vapustab üha raskemalt lahendamatu vastuolude pihtide vahel lämbuva kapitalistliku maailma aluseid. Kasvavad revolutsioonilised jõud, kes ajaloo kutsel peavad saama kogu kapitalistliku süsteemi hauakaevajaks. Nende revolutsiooniliste jõudude löögid purustavad kapitalismi, ja kapitalismi üldkriis lõpeb sotsialistliku revolutsiooni võiduga kõigis maailma maades.

Sisukord

Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi tekki- mine, olemus ja põhilised jooned	3
Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi arene- mise etapid	14
Maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi teravne- mine pärast teist maailmasõda	23

Toimetaja J. Seiental.

Tehniline toimetaja E. Ridala.

Korrektorid

L. Saulin ja H. Johannes.

Ladumisele antud 12. V 1953.

Trükkimisele antud 4. VII 1953.

Trükiarv 6000. Paber 54×84, 1/16.

Trükipoognaid 3,5. Formaadile

60×92 kohaldatud trükipoog-

naid 2,87. Arvutuspoognaid 3,07.

MB-09213. Tellimise nr. 931.

Trükikoda «Punane Täht»,

Tallinn, Pikk tn. 54/58.

На эстонском языке.

Hind rbl. 1.50

Rbl. 1.50

A
17346

5190758

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00519075 8